

Marika Punamäki

KOETTU TURVALLISUUS OSANA LASTEN HYVINVOINTIA

Opinnäytetyö
Järjestö- ja nuorisotyön koulutusohjelma

Joulukuu 2010

MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU

Mikkeli University of Applied Sciences

KUVAILULEHTI

 MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU <small>Mikkeli University of Applied Sciences</small>		Opinnäytetyön päivämäärä 8.12.2011	
Tekijä(t) Marika Punamäki		Koulutusohjelma ja suuntautuminen Järjestö- ja nuorisotyö	
Nimeke Koettu turvallisuus osana lasten hyvinvointia			
Tiivistelmä <p>Tarkastelin opinnäytetyössäni lasten kokemaa turvallisuutta osana heidän hyvinvointiaan. Tutkimustehtävänäni oli selvittää, miten koettu turvallisuus tai turvattomuus ilmenee lasten hyvinvoinnin osana ja millaisia turvattomuuden kokemisen muotoja lasten kokemuksista löytyy. Opinnäytteeni keskeisinä viitekehyksinä toimivat toisaalta lasten hyvinvointi, toisaalta koettu turvallisuus. Hyvinvointia tarkastelin sen monien erilaisten ulottuvuuksien, suomalaisen lainsäädännön ja hyvinvointipalvelujen kautta. Turvallisuuden teoriatausta rakentui riskin ja luottamuksen käsitteiden kautta sekä aiemman turvallisuutta ja hyvinvointia käsitelleen tutkimuksen pohjalta.</p> <p>Toteutin opinnäytteeni osana Mikkelin ammattikorkeakoulun nuorisoalan osaamiskeskittymän Juvenian hallinnoimaa Mulla on asiaa –hanketta. Hankkeessa kehitettiin tiedonhankinnan menetelmiä lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmien seurannan ja arvioinnin apuvälineeksi ja selvitettiin lasten elinolojen ja hyvinvoinnin tilaa. Opinnäytteeni tutkimuskohteeksi valikoituivat hankkeen kohderyhmän mukaisesti Etelä-Savon 7-13-vuotiaat lapset. Keräsin tutkimukseni aineiston hankkeen kokemuksellisen hyvinvoinnin kyselyn yhteydessä huhti-toukokuussa ja elosyyskuussa 2011. Analysoin aineistoa tarkastelemalla vastaajien vastaustaipumuksia jakaumapohjaisesti ja ristiintaulukoimalla joitakin turvallisuuskokemuksiin ja hyvinvointiin liittyviä keskeisiä tekijöitä.</p> <p>Koettu turvallisuus lasten hyvinvoinnin osana näyttäytyi tässä tutkimuksessa varsin vahvasti sisäisiin turvallisuustekijöihin, sosiaalisiin suhteisiin ja luottamukseen kytköksissä olevana ilmiönä. Lasten turvallisuuden kokemista ja samalla hyvinvointia edistäviä tekijöitä ovat vanhempien läsnäolo, yhteisyyssuhteet ja kaverit. Nämä myös edistävät lasten tyytyväisyyttä omaan elämäänsä ja lisäävät heidän onnellisuuttaan. Turvattomuuden kokeminen arkisissa elinympäristöissä on yleisempää niiden lasten parissa, joilla edellä mainittuja sosiaalisia suhteita on vain niukasti tai ei lainkaan. Lasten turvallisuutta ja hyvinvointia voitaisiinkin ehkä parhaiten edistää heidän sosiaalisia sidoksiaan ja elinympäristöjensä yhteisöllisyyttä lujittamalla. Tässä me kaikki aikuiset olemme vastuullisia toimijoita.</p>			
Asiasanat (avainsanat) Lapset, hyvinvointi, koettu turvallisuus			
Sivumäärä 56 + 1 liite (8 sivua)	Kieli suomi	URN	
Huomautus (huomautukset liitteistä)			
Ohjaavan opettajan nimi Pekka Penttinen		Opinnäytetyön toimeksiantaja Nuorisoalan osaamiskeskittymä Juvenia / Mulla on asiaa –hanke	

DESCRIPTION

 <p>MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU Mikkeli University of Applied Sciences</p>		Date of the bachelor's thesis 8 December 2011	
Author(s) Marika Punamäki		Degree programme and option NGO and Youth Work	
Name of the bachelor's thesis Security as part of children's wellbeing			
Abstract <p>This study focuses on children's security as part of their subjective wellbeing. The aim of this thesis was to study how security – or insecurity – is expressed in children's own assessments of their current wellbeing and how insecurity appears in children's everyday life and environment. Fundamental concepts "wellbeing" and "security" form the basic framework of my study. Wellbeing was examined through its different definitions and dimensions, through the Finnish legislation and through society's service system. The framework of security was built on the concepts of risk and trust as well as on prior research on security and wellbeing.</p> <p>This thesis was part of the project "Mulla on asiaa" which has been administered by Mikkeli University of Applied Sciences, more precisely Juvenia, the centre of expertise in the youth field. The project focused on developing methods for collecting data on children's living conditions and wellbeing. The current state of children's wellbeing and living conditions was also examined in the project "Mulla on asiaa". The focus group of this study was determined in line with the project's focus group, this being 7 to 13- year- old children in the South Savo region. The data for this study were collected in April-May and August-September 2011 as part of the survey on children's subjective wellbeing conducted within the project. The data were analyzed by examining the distribution of the given answers and by cross-tabulating some of the factors essential to security and wellbeing.</p> <p>This study shows that security as part of children's wellbeing is strongly related to interpersonal relationships and trust. These two form the basis of inner security. Parents' presence, close interpersonal relationships and friends promote children's satisfaction with their lives and bring them happiness. Insecurity felt in the everyday life is more common among those children who only have a few close social relationships or a total lack of them. Thus, best ways to improve children's wellbeing, their living conditions and their security might be strengthening their interpersonal relationships, supporting parenthood and enhancing the sense of community in their living environments. We adults all play an important role in taking this responsibility.</p>			
Subject headings, (keywords) Children, wellbeing, security			
Pages 56 + 1 appendix (8 pages)	Language Finnish	URN	
Remarks, notes on appendices			
Tutor Pekka Penttinen		Bachelor's thesis assigned by Juvenia – The centre of expertise in the youth field, Project "Mulla on asiaa"	

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	1
2	LASTEN HYVINVOINNIN MONET ULOTTUVUUDET	4
2.1	Monitahoinen hyvinvointi	4
2.2	Lasten hyvinvoinnin lainsäädännöllinen perusta ja tietopohja	7
2.3	Lasten hyvinvointipalvelut ja niiden tukeminen	11
3	LASTEN KOKEMAN TURVALLISUUDEN REUNAEHTOJA	14
3.1	Riskien yhteiskunta	14
3.2	Luottamus	17
3.3	Turvallisuus lasten hyvinvoinnin osa-alueena	20
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	25
4.1	Tutkimusongelma	25
4.2	Tutkimusote	26
4.3	Tutkimuskohde	27
4.4	Aineiston koonti ja analyysi	30
5	TUTKIMUKSEN TULOKSET	34
5.1	Turvallisuuden kokeminen kotona, koulussa ja muualla	34
5.2	Sosiaaliset suhteet ja yksinäisyys	37
5.3	Kiusaamiskokemukset	39
5.4	Huolenaiheet	42
5.5	Tyytyväisyys elämään ja onnen lähteet	44
6	POHDINTA	47
	LÄHTEET	50
	LIITE	

1 JOHDANTO

Tämän päivän yhteiskunnassa turvallisuuspuhetta kuulee vähän väliä: elinympäristön turvallisuushista, ruokaturvallisuudesta, terrorismista, nettiturvallisuudesta, liikenneturvallisuudesta, ympäristöturvallisuudesta ja viime aikoina etenkin taloudellisesta turvallisuudesta. Säädetään lakeja, laaditaan rajoituksia, rakennetaan fyysisiä turvallisuutta edistäviä rakenteita. Siellä, missä yksilön turvallisuutta ei voida taata lakisääteisesti tai yhteiskunnan palvelujärjestelmän toimesta, turvallisuusriskit ulkoistetaan yksilöiden kannettaviksi. Kukapa ei olisi nähnyt portaiden tai jalankulkutien yhteydessä kylttiä ”Ei kunnossapitoa. Kulku omalla vastuulla.”

Käyty keskustelu liittyy ihmisten turvallisuuteen perin konkreettisella, mutta varsin ulkoisella tasolla. Medioissa keskustelua pyritään tuomaan lähemmäs yksilöitä ja heidän kokemuksiaan. Tiedustellaan mielipiteitä ja kartoitetaan näkemyksiä: Pelottaako geenimuunneltu ruoka? Oletko huolissasi ilmastomuutoksesta? Pitäisikö julkisiin paikkoihin palkata lisää vartijoita? Ulkoiset turvallisuustekijät, yhteiskunnallinen tilanne ja käyty keskustelu vaikuttavat toki ihmisten kokemaan turvallisuuteen, mutta vähintään yhtä suuressa roolissa ovat sisäiset turvallisuuteen vaikuttavat tekijät (Vornanen 2000, 22). Etenkin lasten ja nuorten turvallisuuden kokemisessa sisäisellä turvallisuudella ja yksilöä lähellä olevilla tekijöillä – sosiaaliset suhteet ja itseluottamus – on suuri merkitys (Vornanen 2000, 288).

Turvallisuuden käsitteen ohella toinen tämän opinnäytetyön keskeinen viitekehys on lasten ja nuorten hyvinvointi. Suomessa laki sekä ylikansalliset julistukset ja ohjelmat velvoittavat lasten ja nuorten elinolojen seurantaan sekä hyvinvoinnin ja osallisuuden edistämiseen. Hyvinvoinnin ohjelmallinen kehittäminen lähtee ihmisoikeuksien julistuksesta (Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus) ja YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksesta (Yleissopimus lapsen oikeuksista), kulkee läpi Euroopan lapsi- ja nuorisopolitiikan tason (Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2012-15, 35-37, 39-40) ja täsmentyy suomalaisessa lainsäädännössä mm. perustuslain (731/1999), lastensuojelulain (417/2007), nuorisolain (72/2006), terveydenhuoltolain (1326/2010) ja perusopetuslain (628/1998) kautta. Konkreettinen hyvinvoinnin edistäminen tapahtuu monien erilaisten valtakunnallisten, alueellisten, seudullisten ja kunnallisten ohjelmien, hankkeiden ja prosessien avulla. Näitä ovat esimerkiksi Kaste-ohjelma,

lapsi- ja nuorisopoliittinen kehittämisohjelma sekä lasten- ja nuorten hyvinvointisuunnitelmat.

Lasten ja nuorten hyvinvointi on yhteiskunnan tulevaisuuden turva. Tietoa heidän hyvinvoinnistaan tarvitaan, jotta osaisimme tukea ja ohjata lasten kasvua ja kehitystä. Kasvuyhteisöjen kasvatustyön lisäksi tarvitaan erilaisia palveluita ja muita toimenpiteitä. Perheiden, koulujen, muiden kasvuyhteisöjen, harrastusyhteisöjen, järjestöjen ja yhteiskunnan palvelujärjestelmän monisyinen verkosto pystytään virittämään oikealle asemalle hyvinvoinnin suhteen vain silloin, kun tiedämme, miltä lasten ja nuorten elämä tällä hetkellä näyttää ja etenkin miten he itse sen kokevat. Lapsilta itseltään on kysyttävä tätä, ja aikuisten on kuunneltava herkällä korvalla.

Turvallisuus voidaan nähdä osana subjektiivista hyvinvointia yhdessä onnellisuuden ja tyytyväisyyden kanssa (Vornanen 2000, 288). Lasten itsensä kokema turvallisuus hyvinvoinnin osa-alueena on varsin vähän tutkittu aihepiiri. Hyvän mahdollisuuden aiheeseen tarttumiselle antoi Mikkelin ammattikorkeakoulun nuorisoalan osaamiskeskitymän Juvenian hallinnoima lasten elinoloihin ja hyvinvointiin keskittynyt Mulla on asiaa –hanke, jonka yhteydessä kerättiin kokemustietoa 7-13-vuotiaiden lasten hyvinvoinnin osa-alueista, myös turvallisuudesta. Toteutinkin opinnäytetyöni hankkeen yhteydessä.

Opinnäytteeni tutkimustehtävänä on selvittää, miten koettu turvallisuus tai turvattomuus ilmenee lasten hyvinvoinnin osana ja millaisia turvattomuuden kokemisen muotoja lasten kokemuksista löytyy. Tutkimuskohteeksi valikoituivat Mulla on asiaa –hankkeen kohderyhmän mukaisesti Etelä-Savon 7-13-vuotiaat lapset. Keräsin tutkimukseni aineiston hankkeen kokemuksellisen hyvinvoinnin kyselyn yhteydessä huhtitoukokuussa ja elo-syyskuussa 2011. Analysoin aineistoa tarkastelemalla vastaajien vastaustaipumuksia jakaumapohjaisesti ja ristiintaulukoimalla joitakin turvallisuuskokemuksiin ja hyvinvointiin liittyviä keskeisiä tekijöitä.

Tässä opinnäytetyössä turvallisuus nähdään yhtenä lasten hyvinvoinnin perustekijänä, sekä henkisenä että fyysisenä olotilana, eräänlaisena ihmisen perustarpeena ja lapsille kuuluvana oikeutena. Hyvinvointia tarkastellaan moniulotteisena ilmiönä, jota säädelään laeilla ja pyritään ylläpitämään myös yhteiskunnan palvelujärjestelmän avulla. Tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä toimivat myöhäismodernia yhteiskuntaa

määrittävät ja turvallisuuden kokemukseen kytköksissä olevat riskin ja luottamuksen käsitteet sekä aiempi tutkimus turvallisuudesta hyvinvoinnin osana. Riskien yhteiskuntaa ovat tutkineet etenkin Anthony Giddens (1990) ja Ulrich Beck (1992). Luottamuksen käsitettä ovat tarkastelleet sekä Giddens (mt.) että Niklas Luhmann (1979). Suomalainen turvallisuustutkimus kiteytyy pitkälti Pauli Niemelän tutkimusryhmän tutkimusten ja artikkelien ympärille (esimerkiksi Niemelä & Lahikainen 2000). Nuorten kokemaa turvallisuutta hyvinvoinnin osana on käsitellyt tarkemmin Niemelän tutkimusryhmän jäsen Riitta Vornanen (2000) väitöstutkimuksessaan.

Turvattomuus ja pelot voivat heikentää yksilöiden hyvinvointia. Turvallisuutta puolestaan lisäävät muut ihmiset – lasten osalta erityisesti suojelua antavat vanhemmat – sekä turvalliset paikat ja olosuhteet. (Vornanen 2010, 58). Turvattomuutta kokevien lasten määrä Etelä-Savossa on onneksi melko pieni. On kuitenkin huomattava, että yksilötasolla turvattomuutta koetaan täälläkin. Tällä tutkimuksella pyrin osaltani edistämään lasten hyvinvointia ja ymmärrystä sen keskeisistä tekijöistä. Haluan tuoda esiin ja nostaa mukaan keskusteluun koetun turvallisuuden merkityksen lasten hyvinvoinnin osa-alueena. Lasten ja nuorten turvallisen elämän ja elinympäristön rakentamisesta olemme kaikki yhteisesti vastuussa.

2 LASTEN HYVINVOINNIN MONET ULOTTUVUUDET

2.1 Monitahoinen hyvinvointi

”Hyvinvointi syntyy siellä, missä ihmiset ovat, heidän omissa elinympäristöissään ja sosiaalisissa verkostoissaan.” (Leinonen 2010, 101.)

”Mittaaminen on mutkikasta, sillä hyvinvointia on koko elämän kirjo.” (Hyvinvoinnin seuranta kaipaa uusia mittareita 2011.)

Kuten edelliset sitaatit hyvin kuvaavat, hyvinvointi on käsitteenä moni-ilmeinen ja sisältää lukuisia erilaisia ulottuvuuksia. Erilaiset ulottuvuudet, osatekijät tai näkökulmat ovat lisäksi osin päällekkäisiä tai limittäisiä, läheisesti yhteydessä toisiinsa ja toimivat vuorovaikutteisesti (Leinonen 2010, 97-98). Ala on laaja ja hyvinvoinnin käsite onkin eräänlainen sateenvarjo, jonka alla tehdään monitieteistä ja –alaista tutkimusta. Ei siis ihme, että hyvinvoinnin määrittely tai hyvinvoinnin tilan selvittäminen voi tuntua muodottomalta ja hankalasti hahmotuvalta kysymykseltä. Jokaisen määrittelytehtävän kohdalla on vain päätettävä, mistä näkökulmasta, millaisin kriteerein tai millä mittaristolla hyvinvointia kulloinkin tarkastellaan.

Hyvinvointitutkimuksen peruskysymys tieteenalasta riippumatta on, mitä on hyvä elämä. Joidenkin tutkijoiden mukaan hyvää elämää ylipäätään voidaan määritellä, minkä vuoksi sen pohtiminen monikulttuurisessa maailmassa on ajanhukkaa. Toisten tutkijoiden mukaan erottavista kulttuurisista tekijöistä huolimatta hyvinvoinnille ja hyvälle elämälle on olemassa yhteinen perusta, esimerkiksi henkisen autonomian tai terveyden kaltaisia tarpeita. (Saari 2011, 11-12.)

Hyvinvointia voidaan tarkastella perinteisesti objektiivisena tai subjektiivisena hyvinvointina. Subjektiivinen hyvinvointi on ihmisen oma arvio, kokemus omasta hyvinvoinnistaan. Objektiivinen hyvinvointi tarkoittaa hyvinvoinnin ulkoisia ehtoja, joita voidaan määritellä ja arvioida erilaisten mittarien ja indikaattorien avulla. (Vornanen 2010, 52.) Tässä tutkimuksessa tarkastellaan subjektiivisen hyvinvoinnin osa-alueista lasten kokemaa turvallisuutta ja turvallisuuskokemusten erilaisia ilmenemismuotoja. Koetun (subjektiivisen) ja resurssipohjaisen (objektiivisen) hyvinvoinnin jaottelun

rinnalle on viime vuosikymmenten aikana nostettu kolmaskin vaihtoehto, eräänlainen toimintakykyteoria. Siinä hyvinvoinnin ajatellaan kyllä riippuvan käytettävissä olevista resursseista, mutta hyvinvointia ei samaisteta yksin resurssien vaan niiden tarjoamisen toimintamahdollisuuksien kanssa (Lagerspetz 2011, 101-102).

Hyvinvoinnin määrittelyssä on Suomessa laajasti käytetty Erik Allardtin (1976) tarve- ja resurssiperusteista hyvinvointikäsitettä, joka sijoittuu objektiivisen ja subjektiivisen hyvinvointikäsitteen välimaastoon ja yhdistää nämä kaksi. Allardtin malli jakautuu kolmeen pääulottuvuuteen: elintasoon (having), yhteisyyssuhteisiin (loving) ja itsensä toteuttamisen muotoihin (being). Viime vuosina tähän kolmijakoon on kaivattu ja myös tuotu lisäulottuvuuksia, esimerkiksi tekeminen (työ) toimintana (Niemelä 2006) ja osallisuuden tarkastelu (yhteisöihin) kuulumisen ja osallisuuden ilmentymänä (Kiili 1998). Näistä ”toiminta” on sijoitettu Allardtin ”being”-kategoriaan muokaten sen ”doing”-kategoriaksi. Osallisuutta voidaan tarkastella osana ”loving”-kategoriaa muodostamalla siitä ”belonging”-tyyppinen luokka. (Kiili 1998, 17.) Toiminnan lisääminen yhdeksi hyvinvoinnin ulottuvuudeksi tekee käsitteestä dynaamisemman. Samalla se auttaa jäsentämään lasten ja nuorten osallisuutta erilaisissa yhteisöissä ja elämäntilanteissa (Vornanen 2010, 61).

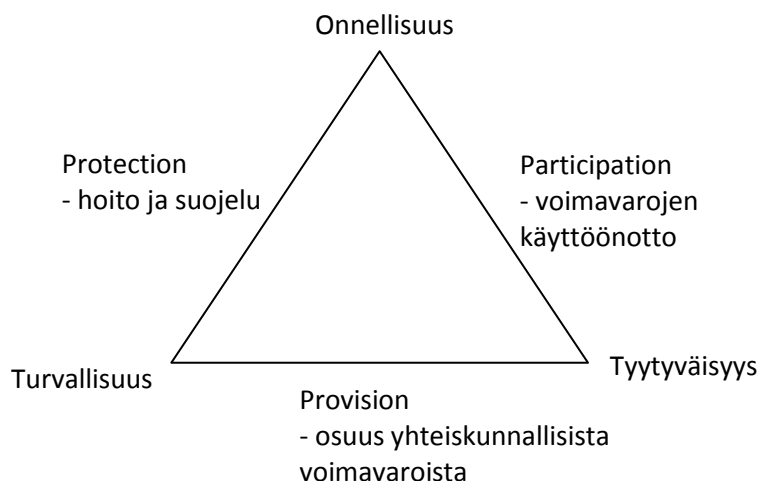
Muissakin hyvinvointiteorioissa on pyritty ylittämään resurssi- ja onnellisuusperustaisen hyvinvoinnin rajoja. Suomalaisista hyvinvointitutkimuksen keskeisistä hahmoista tähän on pyrkinyt Olavi Riihinen. Riihisen (2002) hyvinvointiteoriassa yhdistyvät hyvinvoinnille ehtoja asettavat ekologiset ja institutionaaliset tekijät, hyvinvointia määrittävät kyvyt, tarpeet ja halut sekä elämänlaatu subjektiivisena kokemuksena ja objektiivisesti tarkasteltavana kokonaisuutena. Jotkut teoriat ovat puolestaan resurssipohjaisia ja osin universaaliin selitykseen pyrkiviä, kuten Doyalin ja Goughin hyvinvointiteoria. Doyalin ja Goughin (1991) mukaan kaikki maailman ihmiset jakavat henkisen autonomian ja terveyden perustarpeet. Näitä puolestaan pyritään tyydyttämään välittävillä tarpeilla, joita ovat esimerkiksi ruoka, puhdas vesi, terveydenhuolto, taloudellinen ja fyysinen turvallisuus ja turvallinen lapsuus. Malliin on liitetty myös kulttuurisesti eriytyviä erityisiä tarpeentyydyttämisen indikaattoreita.

Hyvinvointiresursseina on perinteisesti pidetty terveyttä, perhettä ja sosiaalisia suhteita, työllisyyttä ja työolosuhteita, taloudellisia resursseja, tietoa ja koulutusmahdollisuuksia, asumista, vapaa-aikaa ja kulttuuria, poliittisia resursseja ja osallistumisen

mahdollisuuksia sekä sosiaalista turvallisuutta (Vornanen 2010, 52). Lasten hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit –mietinnössä hyvinvointia kuvataan kuudella eri ulottuvuudella sen mukaan, että ne kattavat merkittävän osan lasten elämästä. Ulottuvuudet ovat materiaaalinen elintaso, terveys ja hyvinvointi, koulu ja oppiminen, turvallinen kasvuympäristö, osallistuminen ja sosiaalinen toiminta sekä yhteiskunnan tarjoama tuki ja suojelu (Lasten hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit 2011, 40). Lasten ja nuorten hyvinvointitutkimuksessa on lähestymistavasta riippuen painotettu esimerkiksi elämänlaatua, jotain tiettyä hyvinvoinnin aluetta tai terveyttä ja kehitystä. Hyvinvointia voidaan tarkastella myös erilaisissa konteksteissa (esim. koti tai koulu), kontekstin toimiessa väljänä kehikkona, kohderyhmän valinnan kriteerinä tai varsinaisena tutkimuksen kohteena. (Vornanen 2010, 53.)

Hyvinvointikäsitettä pidetään Suomessa varsin ikäneutraalina terminä, jota sovelletaan eri ikäryhmiin. Lasten ja nuorten hyvinvointia on tutkittu varsin paljon, mutta käsitteellistä määrittelyä on tehty melko vähän. Olisikin oleellista, että hyvinvointitutkimus tavoittaisi kunkin ikäryhmän erityiskysymykset ja yhteiskunnan muutosten vaikutukset kyseiseen ikäryhmään. Vornanen (2010, 56) nostaa esiin turvallisuuden käsitteen juuri lasten ja nuorten ikäryhmään kuuluvana erityiskysymyksenä.

Väitöstutkimuksessaan Vornanen (2000, 287-289) toteaa, että turvallisuus on osa subjektiivista hyvinvointia. Subjektiivisen hyvinvoinnin kolmion muina kärkinä Vornanen pitää onnellisuutta ja tyytyväisyyttä (kuvio 1). Kuvioon on lisätty Kiilin (1998, 23) esittelemät lasten hyvinvoinnin kriteerit, ”kolme P:tä”: protection, provision ja participation. Nämä perustuvat YK:n lapsen oikeuksien yleissopimukseen ja vastaavat Allardtin kolmijakoa. Tässä ajattelumallissa objektiivinen, resurssipohjainen hyvinvointi yhdistyy subjektiivisen hyvinvoinnin tarkasteluun. Resurssit eivät automaattisesti muutu koetuksi hyvinvoinniksi, mutta niillä on sekä välitöntä että välillistä merkitystä lasten hyvinvoinnille esimerkiksi ravinnon ja vaatetuksen sekä taloudellisten vaikeuksien aiheuttaman vanhempien heikon jaksamisen merkeissä. (Vornanen 2010, 57-58.) Tarkastelen turvallisuutta lasten hyvinvoinnin osa-alueena lähemmin luvussa 3.2.

KUVIO 1. Subjekttiivisen hyvinvoinnin kolmio (Vornanen 2000, 288).

Turvallisuuden lisäksi myös sosiaaliset suhteet muodostavat merkittävän ulottuvuuden lasten ja nuorten kokemassa subjektiivisessa hyvinvoinnissa. Laukkasen (2010, 17) ja Nuotion (2010, 74) mukaan ikätoverisuhteet ovat tärkeitä. Nuotio (emt.) kuvaa nuoren ”arkisen” hyvinvoinnin muodostuvan seuraavista tekijöistä:

- 1) hänen ei tarvitse olla yksin ja hän voi kuulua porukkaan,
- 2) hänellä on hyvät ja lämpimät välit ainakin yhden aikuisen kanssa,
- 3) hänellä ei ole hankaluuksia koulussa,
- 4) hänellä on mahdollisuus olla yhteydessä netin tarjoamiin mahdollisuuksiin ja toisiin kavereihin kännykän kautta ja
- 5) hänellä on jokin tekeminen tai harrastus.

Lasten ja nuorten omilla yhteisöillä on tärkeä merkitys heidän sosiaalisen toimintakykynsä ja valmiuksiensa kehittymiselle. Lapsille ja nuorille toiminta kaveriporukassa onkin osa itsensä toteuttamista ja ihmisenä kasvua. Koulumenestyksen ja muiden virallisten instituutioiden lisäksi hyvinvointitutkimusta voitaisiin entistä enemmän suunnata myös muiden elämänpiirien tutkimukseen. (Vornanen 2010, 56.)

2.2 Lasten hyvinvoinnin lainsäädännöllinen perusta ja tietopohja

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin ankkurina on Suomessa vuonna 1991 ratifioitu YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (Yleissopimus lapsen oikeuksista). Sopimuksen kolme keskeistä periaatetta ovat syrjinnältä suojelu, lapsen edun ensisijaisuus ja lapsen oike-

us elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen. Näitä on konkretisoitu kolmen näkökulman avulla:

- suojelu- ja hoitonäkökulma (protection)
- lasten oikeus osallistumiseen ja osallisuuteen (participation) ja
- lasten osuus yhteiskunnallisista voimavaroista (provision). (Kiili 1998, 7.)

Lasten ja nuorten hyvinvointia säädetään ja ohjataan kansallisten lakien avulla. Lastensuojelulaki (417/2007) edellyttää kunnan edistävän tavoitteellisesti lasten ja nuorten hyvinvointia. Kunnan tai useamman kunnan yhdessä on laadittava suunnitelma lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi ja lastensuojelun järjestämiseksi ja kehittämiseksi. Hyvinvointisuunnitelma hyväksytään kunkin kunnan valtuustossa ja tarkistetaan vähintään kerran neljässä vuodessa. Suunnitelman ohjausvaikutusta korostaa se, että suunnitelma on otettava huomioon kuntalain (365/1995) 65 §:n mukaista talousarviota ja –suunnitelmaa laadittaessa. Suunnitelman tulee lain mukaan sisältää tiedot mm. lasten ja nuorten kasvuoloista ja hyvinvoinnin tilasta sekä heidän hyvinvointiaan edistävästä ja ongelmia ehkäisevistä toimista ja palveluista. (Rousu 2009, 13.)

Kunnan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tulee olla konkreettinen ja ohjata aidosti lasten ja nuorten hyvinvointia koskevia päätöksiä, palvelujen kehittämistä sekä käytännön työtä kunnan kaikilla toimialoilla. Suunnitelman ja sen arvioinnin tulee perustua monipuoliseen tietoon lasten ja nuorten hyvinvoinnista sekä palvelujen ja yhteistyön toimivuudesta ja pulmien korjaamisesta. Suunnitelmaan kirjattuja toimenpiteitä, aikaansaannoksia ja vaikutuksia on seurattava ja arvioitava tavoitteellisesti ja säännöllisesti. Suunnitelman seurannan ja arvioinnin on oltava jäntevä ja vakiintunut osa kunnan toiminnan ohjauksen kokonaisprosessia. Kunnanvaltuusto arvioi vuosikertomuksessaan hyvinvointisuunnitelmassa hyväksymiensä tavoitteiden toteutumista sekä tekee kokonaisarvioinnin vähintään valtuustokausittain. (Rousu 2009, 12, 24.)

Hyvinvointitietoa kerätään lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman seurannan ja arvioinnin tueksi sekä lapsi-, nuoriso- ja perhepoliittisen päätöksenteon pohjaksi. Tie-donkeruuseen kuntia velvoittavat monet eri lait. Kuntalain (365/1995) mukaan kunnan tulee aktiivisesti edistää kuntalaisten mahdollisuutta osallistua ja vaikuttaa ja saada mielipiteensä esille. Lastensuojelulain (417/2007) mukaan jo lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tulee sisältää tietoa ikäryhmän hyvinvoinnin tilasta ja sen edistämisestä. Lisäksi sen seurannan ja arvioinnin tulee perustua suunnitelmallisesti ja sään-

nöllisesti kerättyyn tietoon. Nuorisolain (72/2006) 7 §:ssä lasten ja nuorten monialaisen ohjaus- ja palveluverkoston tehtäviin kuuluu tietojen kokoaminen lasten ja nuorten kasvu- ja elinoloista sekä heidän tilanteensa arviointi kerätyn tiedon pohjalta paikallisen päätöksenteon ja suunnitelmien tueksi. Toukokuun 2011 alussa voimaan tulleen terveydenhuoltolain (1326/2010) mukaan kunnan on seurattava asukkaittensa terveyttä ja hyvinvointia sekä niihin vaikuttavia tekijöitä väestöryhmittäin.

Lapsia koskevan hyvinvointitutkimuksen ja hyvinvointitiedon määrä tuntuisi olevan kasvussa ja lisääntyneen merkittävästi viimeisten 10-15 vuoden aikana. Kiili (1998, 12-15) kuvaa 1980- ja -90-lukujen lapsiväestön ”näkymättömyyttä” hyvinvointitutkimuksessa ja lasten elinolojen, hyvinvoinnin ja aseman määrittelyä aikuisten elämän kautta. Tuolloin lapset nähtiin vain osana perhettä, perhepolitiikka kohdistui aikuisiin ja vanhemmuuteen ja lasten hyvinvointi ymmärrettiin aikuisten näkemysten pohjalta. Lasten ei nähty olevan aktiivisia subjekteja ja yhteiskunnan tärkeitä jäseniä. Kiilin (1998, 11) mukaan Alanen (1998) kuitenkin toteaa, että lapsilähtöisesti katsottuna lapsuus ei ole kasvua kohti aikuisuutta tai valmistautumista elämään yhteiskunnassa, vaan lapsuus on jo elämää.

2000-luvun aikana lapsilähtöinen näkökulma suomalaisessa yhteiskunnassa ja hyvinvointitutkimuksessa on voimistunut. Maahan on saatu lapsiasiavaltautettu toimistoinen ja lasten hyvinvoinnin tiedontuotantoa on alettu tarmokkaasti kehittää (Paavola 2008). Lasten ja nuorten hyvinvoinnin tutkijat korostavat lasten osallisuutta tutkimuksissa paitsi vastaajina, myös hyvinvointia määrittelevinä subjekteina. Lapset ja nuoret nähdään oman elämänsä kiistattomina asiantuntijoina. He tuntevat oman elämänympäristönsä ja ne elämänaalueet, jotka ovat heille tärkeitä. He myös osaavat parhaiten tuoda esiin hyvinvointia edistävät tärkeät asiat. (Vornanen 2010, 61.)

Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin kehittäminen edellyttää riittävää tietopohjaa. Tietopohjan kehittämisestä huolimatta Iivosen (2011) mukaan lapsiväestön hyvinvointia kuvaavissa tiedoissa on vielä puutteita. Myös nuorisolain (72/2006) perusteella hyväksyttyyn lapsi- ja nuorisopolitiikan kansalliseen kehittämisohjelmaan 2007-2011 sisältyi tiedonkeruun kehittämistä koskeva kannanotto kyetä tuottamaan seurantatietoa ohjelman toteuttamisesta ja vaikutuksista (Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2007-2011). Erityisesti alle kouluikäisten ja alakouluikäisten lasten osalta tietopohjaa pitäisi vahvistaa. Alakouluikäisten ja pienempien lasten tuottamaa arki- ja

kokemustietoa ei juurikaan kerätä, vaikka lapsen arjesta ja siinä tapahtuneista muutoksista ollaan kovasti huolissaan (Rousu 2009, 30). Kuntien hyvinvointisuunnitelmien laadinnassa ja seurannassa tarvittavan tiedon osalta pyritään myös kansallisesti yhteisempään tietomääritykseen ja tiedonkeruuseen. Näin kuntien tuottamaa tietoa voidaan paremmin hyödyntää myös kuntien kesken sekä alueellisen ja kansallisen lapsi-, nuoriso- ja perhepolitiikan arvioinnissa. (Rousu 2009, 25.)

Hyvinvoinnin seurantatiedon lisäksi päätöksenteossa tulee huomioida ennalta arvioitua vaikutukset lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointiin. Lapsivaikutusten arvioinnissa kiinnitetään huomiota siihen, miten suunnitellut toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapsen edun. Tällöin fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia kasvuoloja tarkastellaan kokonaisvaltaisesti ja arvioidaan sitä, edistääkö ratkaisu lasten ja nuorten hyvinvointia ja terveyttä. Näin päätökset tehdään tietoisina päätösten mahdollisista vaikutuksista lapsiin, nuoriin ja heidän hyvinvointiinsa. (Rousu 2009, 27.)

Virallisen tiedon avulla piirtyvä kuva lasten ja nuorten hyvinvoinnista syntyy usein aikuisten luomien näkökulmien, yleisyyttä mittaavien ja ennakoon strukturoitujen hyvinvointikäsitteiden kautta. Tiedontuotannon tapoja hallitsevat usein määrälliset yleiskatsaukset, joissa kokemustiedon osuus jää pieneksi tai olemattomiin. Ne eivät myöskään tavoita sitä hiljaista ja heikkoa tietoa, jota moniin hyvinvointia koskeviin asioihin lapsilla liittyy. Hiljaisen tiedon kuuleminen voi avata uusia näkökulmia ja haastaa vakiintuneita näkemyksiä lasten hyvinvoinnista. (Helavirta 2011, 39.) Juuri heikkojen signaalien kuuleminen olisi lasten ja nuorten näkökulmasta ja heidän tulevaisuutensa kannalta tärkeää. Erityisen tärkeää se on etenkin sellaisilla alueilla, joilla lasten ja nuorten määrä vähenee – kuten Etelä-Savossa. (Vornanen 2010, 53.) Hiljaisen tiedon hankinnassa ja heikkojen signaalien kuulemisessa lapsia osallistavat ja toiminnalliset tiedonkeruun menetelmät toimivat toistettavia mittareita ja kyselyjä paremmin.

Vaikka tutkimustietoa lasten ja nuorten hyvinvoinnista on tuotettu runsaasti, se ei aina tunnu ohjaavan päätöksentekoa kunnissa. On tärkeää, että lapset, nuoret ja vanhemmat voivat tuottaa tietoa omasta hyvinvoinnistaan ja tätä arki- ja kokemustietoa hyödynnetään toiminnan ylläpidossa ja kehittämisessä. Lasten kuulemisessa ja heidän näkemyksiensä huomioimisessa osana päätöksenteon prosesseja ei pääosin ole kyse rahasta vaan aikuisten asenteista ja toimintatavoista (Koskinen 2010, 56; Rousu 2009, 20).

Oman elämänsä asiantuntijat osaavat kyllä kertoa elinoloihinsa ja hyvinvointiinsa liittyvistä tärkeistä asioista, jos me aikuiset vain annamme siihen mahdollisuuden ja muistamme kuunnella. Silloin lasten ja nuorten tuottama tieto on mahdollista huomioida myös tehtäessä heitä koskevia päätöksiä.

2.3 Lasten hyvinvointipalvelut ja niiden tukeminen

Nykyiset julkiset hyvinvointipalvelut – esimerkiksi perhepalvelut tai lastensuojelupalvelut – vähentävät tai poistavat pahaa oloa tai hyvinvoinnin uhkia, mutta eivät nimes-tään huolimatta tarjoa hyvinvoinnin muita perustekijöitä. Hyvinvointi syntyy perus-tarpeiden tyydyttämisestä, aikuisten läsnäolosta, nuorten yhdessä olost ja tarkoituk-sellisesta tekemisestä. Kodeilla ja perheillä on tässä tärkein rooli, mutta nuorten ver-taisryhmien merkitys on myös oleellinen. (Nuotio 2010, 74.) Kuntien satsaukset lap-siin ja nuoriin puhuvat omaa kieltään tuleville aikuisille kotikunnan hengestä ja siitä, miten lapsiväestön hyvinvointia kunnassa edistetään. Muuttopaon kaltoin kohtelemas-sa Itä-Suomessa panostukset lasten ja nuorten hyvinvointiin voivat omalta osaltaan olla muodostamassa kiinteämpää sidettä kotipaikkakuntaan ja siten edesauttaa paluu-muuttoa asumaan ja tekemään työtä kotipitäjään opintojen jälkeen. (Holopainen 2010, 22.)

Epävakaat kotiolot ja aikuisten ongelmat, mielenterveysongelmat, päihteiden käyttö, ongelmat ihmissuhteissa ja koulussa ajavat lapsia ja nuoria julkisten (ja yksityisten) hyvinvointipalvelujen käyttäjiksi. 2010-luvun alussa hyvä- ja huono-osaisuuden pola-risaatio on kasvanut. Huono-osaisuuden kasvu käy ilmi esimerkiksi lasten ja nuorten erikoissairaanhoidon, erityisopetuksen ja lastensuojelutilastojen valossa (Nuotio 2010, 73). Köyhyystutkija Jouko Karjalaisen mielestä palvelut tukevat hyväosaisia, mutta järjestelmänä voimistavat huono-osaisten syrjäytymistä. Sosioekonominen asema vai-kuttaa paitsi ihmiseen itseensä, myös hänen lastensa elintapoihin. Elämäntapakulttuu-rit tarjoavat lapsille kasvualustan tietynlaiseen elämäntapaan. (Pohjola 2010, 66.)

Liian usein kuntien päätöksiä ohjaa tiukka talous, jolloin lasten ja nuorten asema ja hyvinvoinnin tasainen jakaminen kaikille jäävät helposti toissijaisiksi. Pahoinvointi ja eriarvoistuminen lisääntyvät väistämättä, mikäli yhteiskunnan säästötoimet toistuvasti kohdistuvat lapsiin ja nuoriin. Esimerkiksi pitenevät koulumatkat koulujen lakkautta-

misten myötä, nuoriso- ja vapaa-aikatoiminnan supistaminen ja omaehtoisen harrastamisen toimitilojen puute ovat selkeitä eriarvoistumista lisääviä tekijöitä. (Holopainen 2010, 21-22.) Alueellisen epätasa-arvon korjaamiseen tähdätään myös Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelmassa 2012-15 esimerkiksi verkkonuorisotyöllä ja parantamalla harrastusten saavutettavuutta. Kehittämisohjelmassa linjataan myös monenlaisia perhe- ja lastensuojelupalveluja, kansalaisjärjestöjä, nuoriso- ja vapaa-aikatoimialaa sekä kouluyhteisöjen kehittämistä tukevia toimenpiteitä. (Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2012-15.)

Kuntien suunnitelmissa ja seurannoissa arviot asioiden tilasta perustuvat usein esimerkiksi palvelujen käyttömääriä kuvaaviin tietoihin. Näiden lisäksi tarvittaisiin kuitenkin enemmän tietoa myös palvelujen saatavuudesta, laadusta, toimivuudesta, kustannuksista sekä vaikutuksista ihmisen hyvinvointiin. Näiden tietojen kehittämistyötä tarvitaan kunnissa edelleen. (Rousu 2009, 40.) Lapset ja nuoret käyttävät yleensä kunnan palveluja jo pienestä pitäen, mutta heillä ei juurikaan ole ääntä palveluja suunniteltaessa, karsittaessa tai uudistettaessa (Gretschel 2002, 48). On tärkeää ottaa kuntalaiset, myös lapset ja nuoret, mukaan tiedon tuottamiseen, palvelujen suunnitteluun ja niiden toimivuuden arviointiin. Siten voidaan varmistua, että palvelut vastaavat kuntalaisten ja asiakkaiden tarpeisiin. (Rousu 2009, 31.)

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin yhtenä keskeisenä perustana voidaan pitää yhteisöllisyyttä ja useiden eri toimijoiden tasavertaista kumppanuutta. Kuntien, järjestöjen, seurakuntien ja palveluntuottajien tilanne- tai tapahtumakohtaisen kumppanuuden lisäksi pitkäjänteinen, strateginen kumppanuus on voimavara, joka on vielä alikäytössä monissa kunnissa. Pitkäjänteisestä kumppanuudesta on jo hyviä kansainvälisiä kokemuksia ja se nähdään tarpeelliseksi myös ehkäisevässä lastensuojelussa. (Rousu 2009, 20-21.) Toisaalta toimijoiden suuri määrä tekee kehittämistyön prosesseista monimutkaisia ja hitaita. Tämä puolestaan heikentää lasten ja nuorten osallistumisen mahdollisuuksia ja osallisuuden kokemusta heitä itseään koskevien asioiden suunnittelussa. Osallistumisen oikea ajoitus erilaisissa hankkeissa on keskeinen kysymys, jos halutaan tukea lasten ja nuorten osallisuutta. (Koskinen 2010, 56.)

Lastensuojelulain (417/2007) ja nuorisolain (72/2006) edellyttämä lasten ja nuorten hyvinvointia edistävä monialainen yhteistyö saa vahvistusta toukokuussa 2011 voimaan tulleen terveydenhuoltolain (1326/2010) myötä. Laissa velvoitetaan kuntia yh-

teistyöhön muiden hyvinvointia edistävien julkisten tahojen, yritysten ja yhteisöjen kanssa. Näin lasten ja nuorten hyvinvoinnista tulee entistä enemmän yhteisesti vaalittava ja yhteisöllisyyteen pohjaava päämäärä.

Palvelujen karsiminen ja keskittäminen, tuloerojen kasvu sekä koventuneet asenteet huono-osaisten tukemiseksi ovat esimerkkejä niistä nyky-yhteiskunnan ilmiöistä, joiden vaikutuksia lasten ja nuorten hyvinvointiin tulee seurata (Laukkanen 2010, 15-16). Mahdollisten ongelmien ennaltaehkäisy on kaikkien osapuolten näkökulmasta parempi vaihtoehto kuin liian myöhään toteutetut korjaavat toimet. Ennaltaehkäisevällä työllä säästetään yhteiskunnan voimavaroja, mutta mikä vielä tärkeämpää, sillä tuetaan lasten kasvua ja hyvää elämää. Mitä varhaisemmassa vaiheessa riskit voidaan tunnistaa ja niitä ehkäistä, sitä suuremmat ovat näistä toimista saadut hyödyt. Lyhyen aikavälin kustannukset saattavat nousta, mutta todelliset kestävät hyödyt tulevat usein näkyviin vasta pitkällä aikavälillä. (Rousu 2009, 16.) Panostukset lasten ja nuorten tämän päivän hyvinvointiin ovat varmoja sijoituksia tulevaisuuteen.

3 LASTEN KOKEMAN TURVALLISUUDEN REUNA-EHTOJA

3.1 Riskien yhteiskunta

Nykypäivän yhteiskuntaa kuvataan erilaisissa konteksteissa monin toisistaan hieman eroavien käsittein. Eri tieteenalojen harjoittajat ovat käyttäneet ainakin myöhäis-, jälki- ja postmodernin termejä erottamaan meidän aikaamme edeltäneestä modernista aikakaudesta (Penttinen 2007, 260; Helve 2007, 279; Wall & Olofsson 2008, 434). Myös värikkäämpiä ilmaisuja kuten notkea moderni (Bauman 2002) ja refleksiivinen toinen moderni (Saastamoinen 2007, 233) esiintyy. Kaikilla käsitteillä kuvataan sitä muutosta, joka meidän aikaamme on tapahtunut siirryttäessä ensimmäisestä modernista eli teollisesta yhteiskunnasta nykypäivän yhteiskuntaan.

Mikko Saastamoinen (2007, 232) esittelee Zygmunt Baumanin (2002) käsitettä notkea moderni, joka viittaa yhteiskunnan rakenteiden kuten talouden ja työnteon muutokseen pysyvistä joustaviksi ja epävarmoiksi. Erika Wall ja Anna Olofsson (2008, 434) kuvaavat Ulrich Beckin (1992) ja Anthony Giddensin (1990) käsityksiä myöhäismodernista yhteiskunnasta riskien, individualisaation ja globalisaation luonnehtimana tilana. Saastamoinen (2007, 234-235) esittelee samoja käsityksiä ja painottaa lisäksi yksilöihin kohdistuvaa refleksiivisyyden vaatimusta. Refleksiivinen toinen moderni korostaakin muutoksien tiedollisen tulkinnan merkitystä ja niihin reagoimista.

Riskin käsite yhteiskuntatieteissä on yleistynyt 1980-luvulta lähtien sosiologi Ulrich Beckin riskiyhteiskunta-käsitteen (Risikogesellschaft) myötä (Saastamoinen 2008, 234). Beckin (1992, 21) mukaan riskin käsite liittyy suoraan refleksiiviseen modernisaatioon, joka itsessään tuottaa epävarmuutta, vaaroja ja uhkia. Samalla ajatukseen riskeistä liittyy myös tulevaisuusajattelua riskien ennakkoinnin ja niiden ajattelun käsitteilytavan myötä. Sekä Beck että Giddens (1990) kuvaavat nyky-yhteiskunnan riskejä moderneiksi, ihmisen itsensä aikaansaamiksi uhkiksi, erotuksena esimodernin yhteiskunnan riskeistä, jotka olivat vaikkapa luonnon hasardeja tai joita pidettiin jumalien langettamina vitsauksina (Wall & Olofsson 2008, 434). Jälkimodernin yhteiskunnan riskit voivat liittyä toisaalta ympäristöongelmiin tai -uhkiin, toisaalta yhteiskunnan rakenteiden muutoksiin ja ennakoimattomuuteen (Saastamoinen 2008, 234).

Yhteiskunnallisessa viitekehyksessä merkittäviä lasten ja nuorten elämään riskejä luovia tekijöitä ovat perhe- ja työelämän muutokset. Helena Helve (2007, 280) esittää yhteiskunnan ja perhearvojen muutoksen selittäviksi tekijöiksi mm. sekularisaatiota, globalisaatiota, elämän yleistä ristiriitaisuutta, uutta teknologiaa ja tietoverkkoja, suurten kertomusten hajoamista sekä postmaterialistista maailmankuvaa. Nämä luovat osaltaan joustavaa ja mukautuvaa yhteiskuntaa ja sen myötä uudenlaisia perherakenteita, -muotoja ja -rooleja. Ulla-Maija Vilmi (2009) esittelee tutkija Anna-Liisa Lämsän (2009) havaintoja perheen muutoksesta sekä lasten ja nuorten asemasta ja roolista perheessä. Lämsän mukaan lähiyhteisöjen hajoaminen, pienet perheet, avioerot ja uusperheet sekä muutokset ikäryhmien välisissä suhteissa voidaan nähdä johtavan vaatimukseen liian varhaisesta itsenäistymisestä. Aikuisella ei aina riitä aikaa tai voimia olla lapselle ja nuorelle aikuinen ja tarjota tukea kasvulle ja kehitykselle. Varhaisen itsenäistymisen vaatimus voi johtaa siihen, että iän mukaiset kehitystehtävät jäävät ratkomatta. Tämä taas vaikeuttaa myöhempää kasvua aikuiseksi ja omaa vastuunottoa itsestä ja toisista. Ratkaisuksi Lämsä (2009) esittää yhteisöllisyyttä ja lähivastuuta.

Myöhäismodernissa yhteiskunnassa myös työelämän rakenteet ja pelisäännöt ovat muuttuneet. Teollisuusyhteiskunnassa työtä riitti monille ja niin työpaikat kuin työsuhteetkin olivat suhteellisen pysyviä, kun taas nykyään pätkätöistä, projekteista, lomautuksista sekä työttömyys- ja työllisyysjaksojen vaihtelusta on tullut ennemmin sääntö kuin poikkeus. Nuorisotyöttömyys on 2010-luvulla paisunut jo sellaisiin mittasuhteisiin, että sen korjaavia toimia on kirjattu hallitusohjelmaan (Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma 2011, 46) ja Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelmaan (2012-15, 21-22) yhteiskuntatakuun muodossa. Työelämän kiivas tahti ja työyhteisöjen ongelmat vaikuttavat myös nuorten työssä jaksamiseen (Repo 2009), ja samalla juuri nuorten aikuisten työurien pidentämistä vaaditaan yhä huonontuvan suomalaisen eläkejärjestelmän ylläpitämiseksi (Sajari 2009). Työelämän muutos on myös rikkonut yhtenäiskulttuurille ominaisen elämisen rytmin ja samanaikaiset yhteiset rituaalit (Huttunen 2009). Tämä ilmenee mielestäni hyvin esimerkiksi kauppojen aukioloaikojen vapauttamisena, joka on toisaalta seurausta työelämän murroksesta, toisaalta sen osasyynä tai muutoksen vankistajana.

Perheen ja työelämän luomien riskien varjossa ei siis olekaan ihme, että aikuisuus ei enää näyttäydy lapsille ja nuorille houkuttelevana tulevaisuutena. Raili Nuginin (2008, 192-196) mukaan nuoret pitäytyvät mieluummin nuoruuteen liitetyissä arvoissa ja

lykkäävät lopullista siirtymistä aikuisuuteen yhä myöhemmäksi. Siirtymä nuoruudesta aikuisuuteen ei ole enää kaikille samanlainen, tietyn mallin mukaan tapahtuva kehityskulku. Yksilölliset ja joustavat elämänvalinnat muokkaavat tätä tapahtumasarjaa ja tekevät siirtymistä keskenään erilaisia, monitasoisia, yksilöiden ja eri elämäntilanteiden välillä eri aikaan tapahtuvia. Yksilöinä tehtävät valinnat ja päätökset ohjaavat ja rakentavat nykyihmisen elämäntilannetta. Yksilöllistymisenkin liittyy Beckin (1992) mukaan myöhäismoderniin riskiajatteluun. Beck näkee ilmiön pikemminkin jatkuvina vaatimuksina ja kontrollina kuin mahdollisuutena esimerkiksi lasten koulutukseen ja nuorten uravalintaan liittyvissä valinnoissa. Nuginin (2008) havainnoissa yksilöllistyminen tai pyrkimys yksilöllisyyteen on ilmeistä myös tarkasteltaessa lasten ja nuorten käsityksiä riskeistä ja tulevaisuudesta: kilpailuyhteiskunnassa keskivertoelämää ja aikuisuuteen liitettyjä rutiineja kavahdetaan, ja jokainen yksilö on itse vastuussa niin pärjäämisestään kuin epäonnistumisistaankin.

Wall ja Olofsson (2008) ovat tutkineet, miten ruotsalaisnuoret jäsentävät ja kuvaavat riskejä kiinnittäen niitä puheessaan oman elämänsä todellisuuteen. Nuorten puheessa riskejä jäsentäviksi dimensioiksi Wall ja Olofsson havaitsivat yhteisöllisyyden ja yksilöllisyyden sekä toisaalta lokaalisuuden ja globaalisuuden tai ”paikattomuuden”. Riskejä kuvattiin siis toisaalta myöhäismodernia yhteiskuntaa luonnehtivin käsittein (yksilöllisyys, globaalisuus), toisaalta traditionaalisempaan yhteiskuntaan liitettyin ominaisuuksin (yhteisöllisyys, paikallisuus). Samanlaisia näkökulmia löytyy Vornasen (2000) väitöstutkimuksesta nuorten turvallisuudesta. Vornasen (2000, 292) mukaan nuorten turvallisuuskysymykset jäsentyvät pitkälti toisaalta paikallisten tekijöiden (ihmissuhteiden ja asuinympäristön turvallisuus), toisaalta suomalaisen yhteiskunnan ja globaalin tason kautta.

Wall ja Olofsson (2008, 444-445) kiinnittävät huomiota kaksijakoisen todellisuuden olemassaoloon: yksilöllistyvässä globaalimaailmassa nuorilla, ainakin osalla, on yhä vahvoja siteitä omaan paikallisyhteisöönsä. Myöhäismoderniin yhteiskuntaan kuuluvien ilmiöiden lisäksi ainakin osa nuorista elää siis myös vastakkaisten arvojen ja asenteiden värittämässä kontekstissa. Wall ja Olofsson jäävätkin pohtimaan, mikä vaikutus tällaisella ristiriitaisten todellisuuksien sekamelskalla on herkässä kasvu- ja kehitysvaiheessa olevaan nuoreen ja miten he tästä hullunmyllystä selviävät.

Samankaltaisia ajatuksia kaksijakoisesta todellisuudesta esittää myös Anita Rubin. Rubinin (2000, 38) mukaan aikaamme leimaa dualistinen maailmankuva ja eräänlainen kaksijakoisuus toisaalta teollisuusyhteiskunnan ja toisaalta sen jo ohittaneen yhteiskunnan piirteisiin. Kummankin aikakauden ilmiöt ovat yhtä aikaa läsnä todellisuudessa. Nämä usein toisilleen täysin vastakkaiset piirteet vaikeuttavat Rubinin mielestä tulevaisuuden ennakointia ja kokonaisuuksien ymmärtäminen voi olla nuorelle vaikeaa. Rubin toteaaakin, että käsitykset tulevaisuudesta tuottavat haasteita ja ongelmia paitsi nuorille, myös kasvattajille ja päättäjille. Nuorten omaa elämää ja muuta maailmaa koskevien tulevaisuuskäsitysten välille on vaikea löytää yhteyttä, kun nuorten oman elämän toiveet ovat pääosin myönteisiä ja globaalit tulevaisuuskäsitykset kielteisiä (Rubin 1998).

3.2 Luottamus

Tämän päivän yhteiskunnassa riskien ohella keskustelu luottamuksesta (englanniksi ”trust”) pyrkii tavoittamaan jotakin ajallemme olennaista. Giddensin (1990) mukaan luottamus on myöhäismodernia aikaamme määrittävä piirre. 1980-luvulta lähtien luottamus on noussut mielenkiinnon kohteeksi sosiologisessa, taloustieteellisessä ja niitä lähellä olevien tieteenalojen tutkimuksessa. Useiden tutkijoiden mukaan (esimerkiksi Misztal 1996; Bauman 2001) luottamus on välttämätöntä nykyisen kaltaisessa, globalisaation ja epävarmuuden värittämässä yhteiskunnassa. Se on yksi keino helpottaa ihmisten välistä vuorovaikutusta ja yhteistyötä hajanaisissa ja epäilysten täyttämässä institutionaalisissa järjestelmissä.

Ilmosen ja Jokisen (2002, 113) mukaan ”luottamus ei vain sisällä riskiä, vaan on itsessään riskin muotoilema”. Se on tapa hallita ja ylittää sosiaaliseen ja fyysiseen ympäristöömme liittyviä riskejä. Myös Luhmannin (2005) mukaan juuri riskien keskellä tarvitaan luottamusta. Giddens (1990, 27) taas toteaa luottamuksen olevan henkilökohtaista riskienhallintaa. Se auttaa valintojen tekemisessä riskien keskellä ja sellaisissa tilanteissa, joissa tietoa tulevasta ei ole riittävästi eikä mikään vaihtoehto ei rakennu täysin varmalle perustalle. (Ilmonen & Jokinen 2002, 10-11.) Yhteiskunnan monimutkaistuminen lisää luottamuksen tarvetta. Vastaavasti luottamus lievittää elämisen epävarmuutta monimutkaisessa yhteiskunnassa. (Ward & Meyer 2009, 349.)

Luottamusta pidetään niin yksilöiden, sosiaalisten suhteiden kuin sosiaalisen järjestelmän ominaisuutena. Luottamus kuuluu sekä yksilöiden välisiin suhteisiin että yksilöiden ja yhteisöjen tai instituutioiden välisiin suhteisiin. (Misztal 1996, 14.) Luottamus liittyy myös ihmiselämän ikiaikaiseen ristiriitaan turvallisuuden ja vapauden, yhteisöllisyyden ja yksilöllisyyden välillä. Baumanin (2001, 52-53) mukaan kaikki unelmoivat ihanneyhteisöstä, joka luo perustan myös luottamuksen ilmapiirille. Samaan aikaan kaivataan kuitenkin lisää vapautta, avaruutta ja omaa tilaa. (Ilmonen & Jokinen 2002, 10-11.) Etenkin Tönnies (2001) on korostanut läheistä yhteyttä luottamuksen ja perinteisen yhteisöllisyyden välillä. Luottamusta pidetäänkin sosiaalisen pääoman käsitteen selkärankana (Ilmonen & Jokinen 2002, 92). Toisaalta Seligman (1997) kytkee luottamuksen käsitteen tiiviisti yksilöllistymiseen. Seligmanin mukaan luottamuksen yksi keskeinen ilmentymä on yksilön kyky vaihtaa roolejaan ja toimia toisin, vastoin ulkoa tai etukäteen saneltua ratkaisua. (Ilmonen & Jokinen 2002, 12-13, 29.)

Giddens (1990) ja Luhmann (1979) kuvaavat henkilöiden välistä ja institutionaalista luottamusta samalla tavalla. Molempien mukaan henkilöiden välinen luottamus on opittua henkilökohtaista luottamusta, joka on neuvoteltavissa yksilöiden välillä. Institutionaalinen luottamus taas on järjestelmään tai instituution kohdistuvaa luottamusta. (Ward & Meyer 2009, 348.) Sen sijaan Giddensin ja Luhmannin näkemykset luottamuksen synnystä erkanevat toisistaan. Giddensin (1990) näkemyksen mukaan yksilön luottamus järjestelmiin ja instituutioihin voi muodostua vasta henkilöiden välisen luottamuksen syntymisen jälkeen. Luhmann (1979) puolestaan pitää luottamusta sekä tuloksena että vastauksena yhteiskunnan monimutkaistumiseen. Hänen mielestään tarvitaan ensin uskoa järjestelmiin, vasta sitten yksilö voi tuntea luottamusta järjestelmän edustaa kohtaan henkilökohtaisella tasolla (esimerkiksi lääkäriin terveydenhuoltojärjestelmän edustajana).

Ward ja Meyer (2009, 351) esittelevät oman, Giddensin ja Luhmannin teorian haastavan näkemyksensä luottamuksen syntyyn. Heidän mukaansa luottamussuhteet on ymmärrettävä monimutkaisena vuorovaikutteisena verkkona, joihin vaikuttavat myös moninaiset sosiaaliset tekijät. Yksilön luottamus syntyy Wardin ja Meyerin (2009, 351) mukaan sekä henkilökohtaisten että institutionaalisten suhteiden, henkilökohtaisen kokemuksen ja monenlaisten sosiaalisten tekijöiden summana.

Ervasti ja Saari (2011) esittelevät onnellisuustutkimusta, jossa tarkastellaan koetun hyvinvoinnin ja hyvinvointivaltion erilaisten mekanismien suhdetta. Tutkimuksessa todetaan, että sekä ihmisten välinen luottamus että luottamus instituutioita kohtaan kytkeytyvät voimakkaasti onnellisuuteen ja hyvinvointiin. Perusluottamus ja perusturvallisuus ovat siis tärkeitä ihmisten kokemalle hyvinvoinnille. Tutkimuksen tulokset kytkevät myös luottamuksen, onnellisuuden, hyvinvoinnin ja hyvinvointivaltion tiukasti yhteen. (Ervasti & Saari 2011, 211-213.)

Luottamuksella on keskeinen rooli hyvinvoinnin synnyssä ja ylläpidossa. Samalla kuitenkin on näyttöä siitä, että niin yksilöiden välinen luottamus kuin luottamus järjestelmiin ja instituutioihin vähenee. Wardin ja Meyerin mukaan luottamuksella on aiemmin todettua suurempi merkitys yhteiskunnan sosiaalisen laadun ylläpidossa ja edistämisessä. (Ward & Meyer 2009, 340-341.) Jatkuva epäluottamus voi johtaa alituisen varuillaan oloon ja levottomuuteen, ja voi siksi vaikuttaa hyvinvointiin ja elämän sosiaaliseen laatuun (Ward & Meyer 2009, 352).

Ilmonen ja Jokinen (2002, 95-98) esittelevät teoksessaan luottamuksen tehtäviä. Heidän mukaansa luottamus vähentää kontrollin tarvetta, antaa tilaa toisille toimijoille, lisää suvaitsevaisuutta ja helpottaa tiedonkulkua. Lisäksi se lisää esimerkiksi informaatioresursseja ja helpottaa tiedonkulkua. Luottamus kiinnittää myös yksilön yhteisön jäseneksi. Usko toistuviin tapahtumiin luo ja pitää yllä turvallisuuden tunnetta. (Ilmonen & Jokinen 2002, 95-98.)

Myös Giddens (1991) kytkee luottamuksen perusturvallisuuden tunteeseen: hänen mukaansa se on keskeinen sosiaalinen mekanismi, joka vankistaa perusturvallisuutta. Giddens (1991) näkee luottamuksen keskeisenä ja lähes välttämättömänä osana identiteetin rakentumista. Perusta luottamuksen rakentumiselle luodaan varhaislapsuuden primaarisosialisaatiossa. Jos perusluottamus jää syntymättä, elämästä selviämisestä voi tulla vaikeaa. Myös Ilmonen ja Jokinen (2002, 82-83) toteavat, että kykyyn luottaa vaikuttavat ratkaisevasti elämän varhaisvaiheet. Giddens (1991) nostaa esiin myös luottamuksen prosessinomaisuuden. Tällöin varhaislapsuutta myöhemmässäkin elämässä voidaan tiettyyn rajaan asti ratkoa sosialisiaation ristiriitoja ja rakentaa luottamusta. (Ilmonen & Jokinen 2002, 69-70.) Luottamus prosessina on hyvin haavoittuvainen, sillä se on kytköksissä niin moniin tekijöihin. Varhaisten hoivasuhteiden lisäksi sellaisia ovat abstraktit asiantuntijajärjestelmät, yksilöllinen identiteettityö ja erilai-

set sosiaaliset suhteet. Haavoittuvuudestaan huolimatta luottamus on kuitenkin Ilmo-
sen ja Jokisen (mts. 83) mukaan välttämätöntä riskien ja valintojen maailmassa.

Lapsuus- ja nuoruusiän onnistunut kehitys on erityisen tärkeää nykyisessä myöhäis-
modernissa, alati muuttuvassa yhteiskunnassa. Hyvä elämänhallinta, joustavuus, kyky
kouluttautua ja luoda ihmissuhteita edellyttävät loppuun asti vietyä itsenäistymistä
(Laukkanen 2010, 15-16). Edellytykset hyvään elämään, turvalliseen nuoruuteen ja
tasapainoiseen aikuisuuteen luodaan siis jo lapsuudessa. Siksi lasten turvallisuuden ja
hyvinvoinnin seuraaminen ja niiden edistäminen ovat ensiarvoisen tärkeitä. Lasten
kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin perustana ovat myös hyvinvoivat vanhemmat ja
lähiaikuiset. Tasapainoiselta, lapsia ja nuoria tukevalta vanhemmuudelta voivat hävitä
edellytykset, jos perheyhteisöä koettelevat turvattomuuden kokemukset, esimerkiksi
taloudellinen ahdinko, pitkittynyt työttömyys tai tulevaisuuden epävarmuus (Leinonen
2010, 98).

3.3 Turvallisuus lasten hyvinvoinnin osa-alueena

Tarkasteltaessa lasten ja nuorten hyvinvointia Riitta Vornanen (2000) lisää turvalli-
suuden käsitteen juuri tähän ikäryhmään kuuluvana hyvinvoinnin erityiskysymyksenä.
Lasten ja nuorten ero aikuisväestöön ilmenee monella tavalla ja erityisesti siten, että
he tarvitsevat aikuisten kautta tulevia resursseja. He eivät myöskään voi tehdä turvalli-
suuden kannalta merkittäviä valintoja (esimerkiksi elinympäristöön ja ihmissuhteisiin
liittyvät valinnat) yhtä vapaasti kuin aikuiset.

Lasten ja nuorten kokemaa turvallisuutta hyvinvoinnin osa-alueena on tarkasteltu
suomalaisessa tutkimuksessa varsin vähän. Tässä luvussa esittelemäni näkökulmat
turvallisuuteen pohjaavat pitkälti Riitta Vornanen (2000) väitöstutkimukseen nuorten
turvallisuuskokemuksista sekä Pauli Niemelän ja Anja Riitta Lahikaisen (2000) toi-
mittamaan turvallisuustutkimuksen artikkeleja sisältävään teokseen. Lapsiperheiden
turvallisuuskokemuksia Kouvolassa on tutkinut Sanna Vainikka (2009) Taideteollisen
korkeakoulun teollisen muotoilun maisteriohjelman opinnäytetyössään. Lasten turval-
lisuutta edistäviä kehittämishankkeita sekä turvallisuutta jonkin lasten elinympäris-
töön liittyvän organisaation (esimerkiksi koulu, päiväkot, kerho) toiminnassa tarkas-
televia ammattikorkeakoulujen opinnäytetöitä löytyy Theseus-tietokannasta ”turvalli-

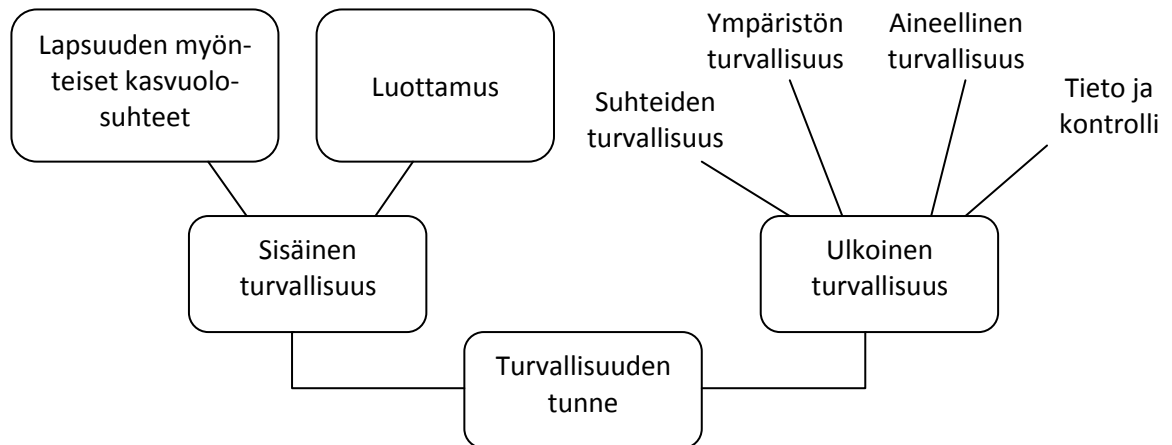
suus”-hakusanalla kymmenisen kappaletta. Näitä opinnäytteitä on tehty ainakin sosiaalialan ja turvallisuusalan koulutusohjelmissa eri ammattikorkeakouluissa.

Turvallisuutta – kuten mitä tahansa muutakin ilmiötä – voidaan tarkastella monenlaisista näkökulmista käsin. Tarkastelukulma vaihtelee tieteenalojen näkökulmia noudattaen: poliittisessa keskustelussa turvallisuus nähdään kansallisena tai globaalina kysymyksenä, kun taas monissa psykologian suuntauksissa turvallisuus määritellään yksilötasoiseksi inhimilliseksi peruspyrkimykseksi. Turvallisuus saa myös hyvin konkreettisia ilmenemismuotoja esimerkiksi liikenneturvallisuuden ja tuoteturvallisuuden näkökulmista. (Niemelä 2000, 21-24.)

Vornanen (2000, 35-39) esittelee useiden tutkijoiden määrittelyjä turvallisuuden ja turvattomuuden käsitteistä. Turvallisuutta voidaan pitää ihmisen peruspyrkimyksenä, eräänlaisena tavoitteena. Sitä voidaan tarkastella myös tarpeena, arvona tai oikeutena. Vornanen (2000, 35) kuvaa Kaufmannin (1970, 24-27) määrittelyn turvallisuudesta tarpeena, joka ilmenee 1) suojautumisen ja puolustautumisen tarpeena ulkoisia vaaroja kohtaan, 2) jatkuvuuden ja järjestyksen tarpeena sekä 3) pyrkimyksenä sisäiseen, henkiseen tasapainoon. Turvallisuus arvona ilmenee monilla tasoilla. Yksilötasolla se on sisäistä tasapainoa ja turvallisuutta, ryhmien tasolla puolestaan yhteisöjen, esimerkiksi perheen turvallisuutta. Kansallinen turvallisuus kuvastaa yhteiskunnallista tasoa ja maailmanrauha globaalia tasoa. (Vornanen 2000, 37.) Turvallisuus oikeutena taas merkitsee pohjimmiltaan oikeutta ihmisarvoiseen elämään. Tässä ajattelumallissa korostuvat erityisesti vähäosaisten ja heikkojen ryhmien oikeudet, joista usein pyritään tinkimään taloudellisesti vaikeina aikoina (Niemelä 1994). Myös lasten oikeuksien yleissopimuksessa on vahva viite turvallisuuden oikeudelliseen ulottuvuuteen lasten elämän ja henkiinjäämisen oikeuden sekä suojelu- ja hoitonäkökulman kautta.

Samoin kun hyvinvoinnista myös turvallisuudesta tai turvattomuudesta puhuttaessa voidaan tarkoittaa ulkoista eli objektiivista turvallisuutta, sisäistä, koettua tunnetilaa eli subjektiivista turvallisuutta tai näiden kahden suhdetta (Niemelä 2000, 21). Yksi tapa kuvata sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden muodostamaa turvallisuuden tunnetta ilmenee kuvioista 2. Anderssonin (1984) mukaan sisäisen turvallisuuden tekijöitä ovat luottamus ja lapsuuden myönteiset kasvuolosuhteet. Nämä kaksi muodostavat turvallisuuden perustan ja niitä voidaan pitää turvallisuuden edellytyksinä. Ulkoinen turvallisuus muodostuu suhteiden, ympäristön, aineellisen ja tiedollisen turvallisuuden kautta.

Näihin asioihin puolestaan turvallisuuden tarve usein kohdistuu. (Vornanen 2000, 22.) Turvallisuudella on kytkeä myös toimintaan ja osallisuuteen, sillä lapset ja nuoret voivat jättää osallistumatta ja vetäytyä toiminnasta, jos he eivät koe olosuhteita ja ihmisiä turvallisina (Vornanen 2010, 61).

KUVIO 2. Turvallisuus ja siihen yhteydessä olevat tekijät Anderssonin (1984) mukaan (Vornanen 2000, 22).

Turvallisuus erityisesti suhteiden turvallisuutena on korostunut aiemmissa lasten ja nuorten hyvinvointitutkimuksissa (Vornanen 2010, 61). Sosiaalisten suhteiden turvallisuuteen liittyy myös turvallisuuden sosiaalinen paradoksi. Vornanen (2000, 44-45) kuvaa ilmiötä Berkin (1986) mukaan. Turvallisuuden sosiaalinen paradoksi liittyy siihen, että yksilöt ovat haavoittuvia suhteessa toisiinsa, vaikka turvallisuus osin rakentuu juuri ihmisten välisten suhteiden kautta. Inhimillinen haavoittuvuus ei rajoitu pelkästään yksilöiden välisiin suhteisiin, vaan myös ihmisryhmien välisiin suhteisiin. Sosiaalisen paradoksin ilmentymiä ovat esimerkiksi rasismi, vähemmistöjen syrjintä ja syrjäytyminen.

Turvallisuus voidaan tiivistää inhimilliseksi peruspyrkimykseksi, joka liittyy positiivisiin tulevaisuusodotuksiin ja jatkuvuuteen, ennustettavuuteen ja luotettavuuteen (Vornanen 2000, 38). Myöhäismodernin katkoksellisen ja riskiajattelun värittämän yhteiskunnan kanssa tässä on huomattava ristiriita. Jatkuvuuden ollessa uhattuna ihminen kokee turvattomuutta, joka voidaan määritellä epävarmuudeksi ja suojattomuudeksi. Turvattomuuden kuvaamisessa voidaan käyttää myös riskin, uhan, vaaran ja pelon

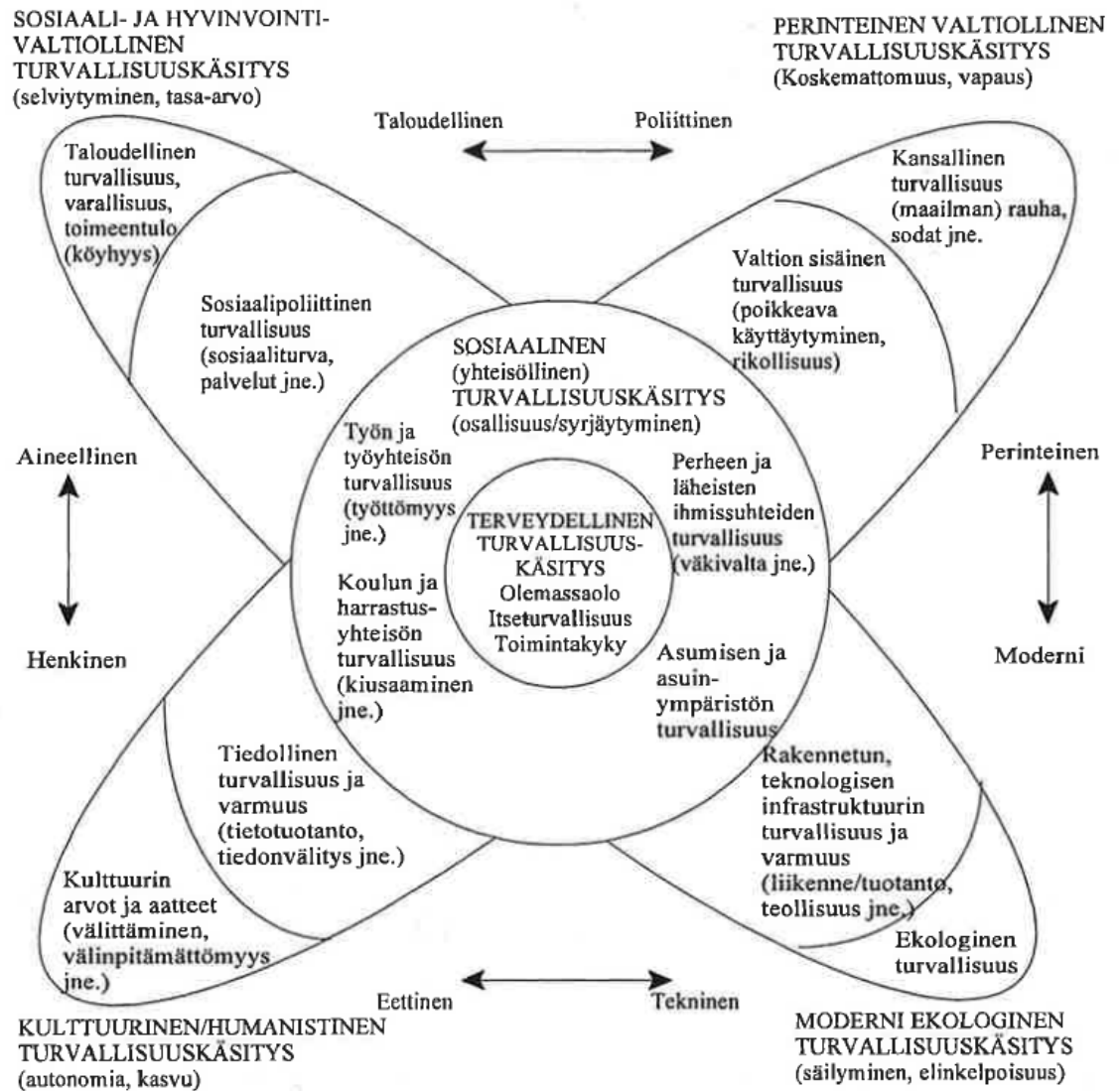
käsitteitä (Niemelä 2000, 23-24). Turvattomuuden emotionaalinen puoli ilmenee huolena, pelkona tai ahdistuksena. Turvattomuus ja pelot voivat vähentää yksilön kokemaa hyvinvointia merkittävästi. (Vornanen 2010, 58.)

Turvallisuus ja turvattomuus eivät ole selkeästi rajattavia eivätkä toisiaan poissulkevia kokemuksia. (Vornanen 2000, 38-39.) Tämä ilmeni esimerkiksi Rubinin (1998) havainnoissa nuorten tulevaisuuskäsityksistä, joista osa on myönteisiä ja osa kielteisiä. Turvallisuuden ja turvattomuuden käsitteet limittyvät usein myös esimerkiksi lastensuojelupalveluissa: tuottavatko ne hyvinvointia ja turvallisuutta, paikkaavatko ne niiden vajetta vai poistavatko ne turvattomuutta ja pahoinvointia?

Niemelä (2000, 27) kuvaa mallin laajenevan turvallisuuskäsityksen tarkastelukehikoksi (kuvio 3). Siinä yhdistyvät monenlaiset turvallisuuskäsitykset:

- perinteinen kansallinen tai valtiollinen turvallisuuskäsitys, joka liittyy vihollisilta suojautumiseen, itsenäisyyteen ja vapauteen;
- hyvinvointivaltiollinen turvallisuuskäsitys, joka sisältää sosiaalipoliittisen perusturvan ja taloudellisen toimeentulon;
- kulttuurinen ja humanistinen turvallisuuskäsitys, joka liittyy inhimillisyyteen, uskomus- ja arvomaailmoihin;
- ekologinen turvallisuuskäsitys, joka tarkastelee ihmisen ja luonnon suhdetta;
- sosiaalinen turvallisuuskäsitys, joka liittyy yhteisöihin, ihmissuhteisiin ja sosiaalisiin verkostoihin;
- terveydellinen turvallisuuskäsitys, joka nostaa esiin sairaudet, taudit ja niiden aiheuttaman kärsimyksen. (Niemelä 2000, 25-32.)

Tässä tutkimuksessa keskityn kuvaamaan lähinnä mallissa esitetyn sosiaalisen turvallisuuden yksilötasoisia subjektiivisia kokemuksia Etelä-Savon 7-13-vuotiaiden parissa. Sosiaalinen turvallisuuskäsitys tässä tutkimuksessa kattaa lasten kokeman turvallisuuden perheessä ja läheisten ihmissuhteiden piirissä (koti, kaverit), koulussa ja harrastuksissa sekä omassa elinympäristössä. Lasten ilmaisemien huolten kautta tehdään hyvin pieni vilkaisu myös globaalia, poliittista ja ekologista turvallisuutta sivuaviin kokemuksiin.

KUVIO 3. Malli laajenevan turvallisuuskäsityksen tarkastelukehikoksi (Niemelä 2000, 27).

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimusongelma

Lasten turvallisuuskokemuksia hyvinvoinnin osa-alueena on tutkittu Suomessa melko vähän. Mikkelin ammattikorkeakoulun nuorisoalan osaamiskeskittymän Juvenian hallinnoimassa lasten hyvinvointia luodanneessa Mulla on asiaa –hankkeessa tarkasteltiin ja kerättiin tietoa lasten kokemasta turvallisuudesta osana arkista hyvinvointia. Olikin luontevaa toteuttaa opinnäytetyöni osana tätä hanketta. Mikkelin ammattikorkeakoulun kumppaneina hankkeessa mukana olivat Mikkeli, Pieksämäki ja JJR-kunnat (Juva, Joroinen, Rantasalmi) sekä Etelä-Savon lasten ja perheiden Kaste-ohjelma. Lisäksi hanketta seurasi maakunnallisista ja valtakunnallisista alan toimijoiden edustajista koostunut asiantuntijaryhmä. Hanketta rahoitti Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus vuosina 2010 ja 2011.

Hankkeessa yhdistettiin tiedontuotanto ja lasten kuuleminen. Lasten elinoloista ja hyvinvoinnista kerättiin tilastollista, indikaattoripohjaista tietoa sekä kokemusperäistä tietoa kysymällä sitä lapsilta itseltään. Lasten hyvinvoinnin erityiskysymyksistä turvallisuus otettiin mukaan sekä indikaattoreihin (turvallinen kasvuympäristö) että hyvinvointitiedon kyselyyn (koettu turvallisuus kotona, koulussa ja muualla sekä turvallisuuteen vaikuttavia tekijöitä).

Kerätyn tiedon pohjalta julkaistiin maakunnallinen lasten hyvinvointikertomus (Näin meillä menee! Etelä-Savon 7-13-vuotiaiden hyvinvointikertomus 2011), koottiin ohjeita lasten hyvinvointitiedon hankintaan kunnassa sekä toimitettiin kerätty tieto kokonaisuudessaan kuntien käyttöön lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmien seurannan ja arvioinnin apuvälineeksi. Elinolojen ja hyvinvoinnin seurannan sekä lasten kuulemisen edistämisen kannalta keskeistä ovat hankkeessa kehitetyt tiedonkeruun menetelmät. Menetelmien avulla kunnat pystyvät jatkossa systemaattisemmin kokoamaan kokemuksellista ja indikaattoripohjaista tietoa lasten elinoloista ja hyvinvoinnista kunnallisten hyvinvointisuunnitelmien seurannan ja arvioinnin tueksi, palvelujen kehittämiseksi ja päätöksenteon perustaksi. Samalla lasten oma ääni nousee kuuluviin.

Opinnäytteeni tutkimusongelmat ovat hankkeen kiinnostuksen kohteista nousevia kysymyksiä. Keskeinen tutkimuskysymys on, *miten koettu turvallisuus tai turvattomuus ilmenee lasten hyvinvoinnin osana ja millaisia turvattomuuden kokemisen muotoja lasten kokemuksista löytyy*. Vornanen (2000) toteaa tutkimuksessaan, että nuorten kokemaan turvallisuuteen ovat yhteydessä edistävinä tekijöinä luottamus itseensä, perheen kiinteys ja vanhempien sallivuus sekä heikentävinä tekijöinä kouluun ja perheeseen liittyvät vaikeudet. Sosiaalisella tasolla ja yksilötasolla turvallisuus on yhteydessä kiintymykseen ja (yhteisöihin) liittymiseen, sosiaalisten suhteiden laatuun ja niiden olemassaoloon. Turvallisuutta heikentävät yksinäisyys ja ristiriidat. Tunnetasolla turvattomuus puolestaan ilmenee huolina ja pelkoina. (Vornanen 2000, 38, 285.)

Vornanen (2000) tutkimuksen pohjalta olen rajannut opinnäytetyössäni tarkasteltaviksi tutkimusongelmiksi seuraavat kysymykset:

- a) Miten turvattomuuden kokemukset ilmenevät lasten arkisissa elinympäristöissä?
- b) Miten yksinäisyys, yhteisöllisyys ja osallisuus ilmentävät lasten kokemaa turvallisuutta ja hyvinvointia?
- c) Millaisia kiusaamiskokemuksia lapsilla on ja miten ne liittyvät koettuun turvallisuuteen?
- d) Millaisia huolenaiheita lapsilla on ja minkälaisia turvallisuuskäsityksiä ne ilmentävät?

Näiden suoraan turvallisuuteen kytköksissä olevien asioiden lisäksi tarkastelen vielä,

- e) miten lapset arvioivat tyytyväisyyttään omaan elämäänsä sekä
- f) mitkä asiat tuottavat lapsille onnellisuutta.

Jo aiemmin kuviossa 1 esitellyn Vornanen (2000, 288) subjektiivisen hyvinvoinnin kolmion kärkinähen ovat turvallisuuden lisäksi myös tyytyväisyys ja onnellisuus. Tutkimuksen tulokset jäsentyvät yllämainittujen kysymysten kautta.

4.2 Tutkimusote

Toteutin opinnäytetyöni sosiaalitieteiden kvantitatiivisen tutkimuksen menetelmin survey-tutkimuksena. Survey-menetelmillä tarkoitetaan aineiston keruuta etukäteen strukturoidun kysely- tai haastattelulomakkeen avulla (Alkula ym. 1995, 118). Survey-tutkimuksen lähtökohtana on tiettyjen ilmiöiden, ominaisuuksien tai tapahtumien yleisyyden, esiintymisen, vuorovaikutuksen tai jakautumisen selvittäminen. Tutki-

muksen tulokset pyritään yleistämään satunnaisotoksesta koko perusjoukkoon. Survey-tutkimusstrategia sisältää runsaasti erilaisia mahdollisuuksia ongelmanasettelulle ja aineiston analyysissä voidaan käyttää erilaisia menetelmiä. (Menetelmäpolkuja humanisteille 2011.)

Kysely- eli survey-tutkimuksen tavoitteena on koota kysely- tai haastattelumenetelmillä tietoa suurehkosta määrästä edustavalla satunnaisotannalla valituista tutkimuskohteista. Survey-tutkimukseksi kutsutaan toisinaan sitä, että tutkitaan suurehkoa rajattua kohderyhmää, joskus puolestaan sitä, että tutkija käyttää kyselymenetelmää. Usein kyse on näiden yhdistelmästä. (Ylemmän AMK-tutkinnon metodifoorumi 2011.) Survey-tutkimuksen tieteenfilosofisena taustakehikkona toimii positivistinen suuntaus. Positivismissa tieteellisinä menetelminä pidetään yleensä ilmiöiden välitöntä ja mahdollisimman objektiivisena pidettyä havainnointia ja mittauksia erilaisten määrellisten muuttujien avulla. Positivismi voidaan nähdä vastakohtana tulkinnallisuutta korostaville tieteenfilosofisille suuntauksille. (Menetelmäpolkuja humanisteille 2011.)

Survey-tutkimuksen lähtökohdat ovat siis määrällisessä tutkimuksessa. Käytetyistä menetelmistä riippuen kyselyaineistoja voidaan kuitenkin analysoida joko laadullisesti tai määrällisesti (Menetelmäpolkuja humanisteille 2011). Vaikka nykyään laadullista ja määrällistä tutkimusta ei aina kategorisesti erotellakaan, perusasiat on kuitenkin syytä tunnistaa. Kvantitatiivisen tutkimuksen tunnusmerkkeihin kuuluu strukturoitujen kysymysten esittäminen satunnaisesti valitulle kohdejoukolle. Lisäksi määrälliseen tutkimukseen kuuluu numeraalinen havaintomatriisi, johon aineisto on tiivistetty ja johon analyysi kohdistuu. (Kurkela 2011.) Tässä tutkimuksessa molemmat edellä mainitut kvantitatiivisen tutkimuksen tunnusmerkit täyttyvät: toteutettiin kysely, jonka aineistoa tarkasteltiin havaintomatriisia analysoimalla.

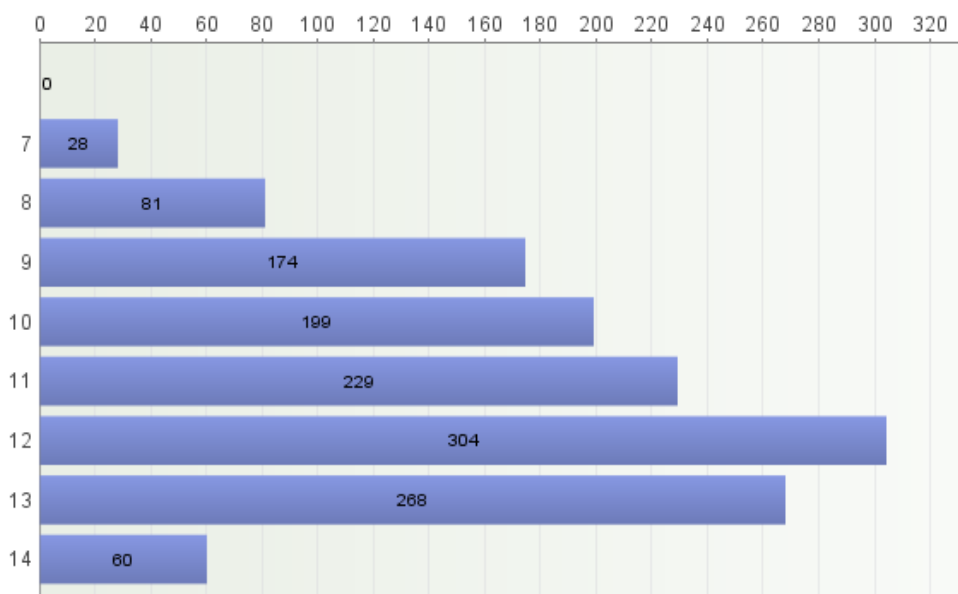
4.3 Tutkimuskohde

Survey-tutkimuksen kohteena on yleensä otoksella valikoitu kohderyhmä jostakin tietystä perusjoukosta (Ylemmän AMK-tutkinnon metodifoorumi 2011.) Opinnäytetyöni perusjoukkona olivat Mulla on asiaa –hankkeen kohderyhmän mukaisesti Etelä-Savon 7-13-vuotiaat lapset. Tähän ikäryhmään kuuluvia lapsia oli vuoden 2010 lopussa Etelä-Savossa 10554, joista tyttöjä 49 % ja poikia 51 % (SOTKANet 2011).

Tavoitteena oli saada vastauksia koulujen kautta toteutettuun kyselyyn maakunnan kaikista kunnista ja jokaisesta ikäryhmästä, tasaisesti molemmilta sukupuolilta. Oma-
na vähimmäistavoitteenani oli saada yli kymmenen vastausta jokaisesta kunnasta (yli 170 vastaajaa), ja Mulla on asiaa –hankkeen maakunnallisen kattavuuden puolesta olisi haluttu ainakin kahden koululuokan vastaukset kustakin kunnasta (noin 600 vastaajaa).

Määrällisesti tavoite ylittyi reippaasti, sillä kyselyyn saatiin yhteensä 1349 vastausta. Tämä vastaa lähes 13 %:a perusjoukosta. Voikin sanoa, että otoksen edustavuus perusjoukkoon nähden on erittäin hyvä. Vastaajista 52 % oli tyttöjä ja 48 % poikia. Tytöt olivat siis hieman poikia aktiivisempia kyselyyn vastaajia.

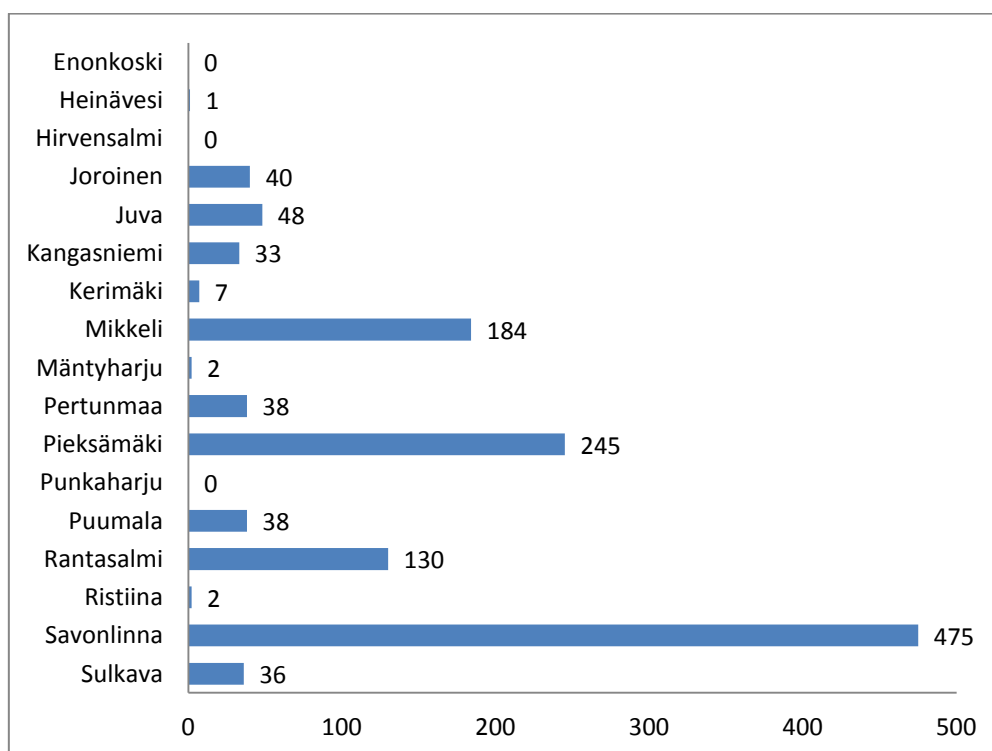
Vastaajien ikäjakauma näkyy kuviossa 4. Vaikka hanke kohdistui 7-13-vuotiaisiin, on vastaajissa mukana myös 14-vuotiaita, koska osa seitsemännen luokan oppilaista on tämän ikäisiä. Myös 14-vuotiaiden vastaukset ovat mukana aineistossa. Jokaisesta halutusta ikäryhmästä saatiin vastauksia kyselyyn.

KUVIO 4. Kyselyyn vastanneiden ikäjakauma. Ikänsä ilmoitti 1343 vastaajaa.

Aineistossa nuorempien ikäryhmien osuus on pienempi ja etenkin 12-vuotiaiden osuus painottuu. Tähän lienee syynä se, että nuorimpien oppilaiden kanssa kyselyyn vastaaminen on suhteellisen työlästä eivätkä opettajat ole pystyneet käyttämään tai halunneet käyttää työaikaan tähän. Yli kymmenvuotiaat ovat useimmiten jo sujuvia lukijoita ja tietokoneenkäyttäjiä, jolloin verkkokyselyyn vastaaminenkin on sujunut helpommin ja nopeammin. Kysely lähetettiin myös maakunnan yläkouluihin seitsemäsluokkalaisten vastattavaksi. Läheskään kaikista kunnista ei seitsemäsluokkalaisten vastauksia saatu. Joistakin kunnista taas saatiin vain niitä.

Asuinkuntansa ilmoittaneita vastaajia oli yhteensä 1279 (kuvio 5). Heistä noin 70 % oli kaupungeista ja 30 % maaseutukunnista. Kaupunkikunniksi tässä tutkimuksessa määriteltiin Mikkeli, Savonlinna ja Pieksämäki. Muut maakunnan kunnat luokiteltiin maaseutukunniksi. Yli kymmenen lapsen vastaukset saatiin kymmenestä kunnasta. Neljästä kunnasta vastaajia oli alle kymmenen, ja kolmesta kunnasta vastauksia ei saatu lainkaan.

KUVIO 5. Kyselyyn vastanneet kunnittain. Kotikuntansa ilmoitti 1279 vastaajaa.

Savonlinna on selvästi ylliedustettuna vastaajien joukossa. Tähän on syynä se, että Savonlinnassa hyödynnettiin Mulla on asiaa –hankkeen kyselyä myös kaupungin oman lasten ja nuorten osallisuusselvityksen tiedonkeruussa. Näin kysely ei ollut savonlinnalaisille ”vain” ulkoa tuleva kehittämishanke tai tutkimus, vaan myös suoraan oman organisaation jo käynnissä olevaan prosessiin kytkeytyvä työkalu. Rehtorien ja opettajien sitoutuminen kyselyn organisointiin ja toteuttamiseen omissa kouluissaan ja luokissaan oli näin ollen merkittävästi muita kuntia parempi.

4.4 Aineiston koonti ja analyysi

Koska survey-tutkimuksessa käytetään tavallisimmin kyselylomaketta, joudutaan miettimään tarkoin kyselyyn liittyvien muuttujien määrää ja sisältöä. Kyselyn kohde-ryhmän pitäisi pystyä vastaamaan jokaiseen kysymykseen yksiselitteisesti ja empimättä. (Ylemmän AMK-tutkinnon metodifoorumi 2011.) Survey-tutkimuksen tekeminen edellyttääkin sitä, että tutkijat kykenevät etukäteen tekemään ymmärrettäviä ja vakio-muotoisia kysymyksiä (Alkula ym. 1995, 120).

Tutkimuksen aineisto kerättiin Mulla on asiaa –hankkeen aikana pilotoidun kokemuksellisen hyvinvointikyselyn yhteydessä verkkokyselylomakkeella koulujen kautta. Ennen kokemuksellisen hyvinvoinnin kyselyä hankkeessa pilotoitiin osallistavia ja toiminnallisia tiedonkeruun menetelmiä, joiden avulla saatiin tietoa lasten kokeman hyvinvoinnin osa-alueista kyselylomakkeen laadinnan pohjaksi. Kysely laadittiin Kuntaliiton arki- ja kokemustiedon kyselylomaketta (Rousu 2009, 62-65) soveltaen. Hankkeen projekti- ja asiantuntijaryhmät muokkasivat Kuntaliiton kyselylomaketta hankkeen tarpeisiin sopivaksi jättämällä osan kysymyksistä pois ja yhdistämällä siihen osallistavien tiedonkeruun menetelmien pilotoinnista nousseita teemoja. Lopulta hankkeessa toteutettu kysely tuotti tietoa lasten ja nuorten omista hyvinvoinnin ja turvallisuuden kokemuksista sekä arjen sujumisesta kotona, koulussa ja vapaa-ajalla. Tarkemmin kysymyksiin voi perehtyä kysymyslomakkeen avulla, joka löytyy liitteestä.

Hankkeessa toteutettua kyselyä jouduttiin rajaamaan ja kysymyksiä karsimaan melkoisesti ensimmäisten suunnitelmien kysymystulvasta. Kysymyksiä jäi kuitenkin mukaan vielä paljon. Kyselyn ei ole tarkoituksenmukaista olla kovin pitkä ja raskas. Ly-

hyempi versio toimii paremmin etenkin alakouluikäisille. Toteutetun mittaisena kysely oli aivan äärirajoillaan. Tämän huomaa esimerkiksi siitä, että hankkeen kyselyn kysymyksiin vastanneiden määrä vähenee kyselyn loppua kohti: arvatenkin kyselyyn vastaamisen varattu aika on loppunut kesken.

Kyselylomaketta testattiin helmikuussa 2011 Pieksämäellä Harjun koulun 1.-, 3.- ja 6.-luokkalaisten parissa. Kysely oli tarkoitettu lasten itsensä vastattavaksi, ilman merkittävää apua aikuiselta. Lomakkeen testaamisen yhteydessä oppilaat pystyivätkin vastaamaan kohtalaisen itsenäisesti kyselyyn. Ensimmäisen luokan oppilaat tarvitsivat melko paljon apua ja ohjausta, kun taas kolmas- ja kuudesluokkalaiset suoriutuivat tehtävästä helposti vastaamiseen varatun oppitunnin puitteissa. Apua ja ohjausta olivat opettajan lisäksi antamassa kouluavustaja ja Mulla on asiaa –hankkeen projektityöntekijä. Testaamisen yhteydessä toimivaksi vastaamisen malliksi ensimmäisen luokan osalta osoittautui se, että opettaja tai muu aikuinen lukee kysymyksen kerrallaan ääneen, oppilaat vastaavat ja sen jälkeen siirrytään yhteisesti seuraavaan kysymykseen. Tällöin riskinä on se, että muut oppilaat huomaavat, ketkä kirjoittavat vastauksia avoimiin kysymyksiin esimerkiksi kiusaamisesta kysyttäessä. Vastaajien anonymiteetti tutkijan silmissä ei vaarannu, mutta muiden vastaajien suhteen tilanne voi olla toinen.

Kaikessa tiedonkeruussa on aina muistettava tutkimuseettiset periaatteet. Erityisen tärkeää tämä on silloin, kun toimitaan lasten ja nuorten kanssa. Nykyään yhä useammin käännytään suoremmin lasten itsensä puoleen, kun halutaan heistä tietoa. (Strandell 2005, 33.) Tutkimuseettisiin periaatteisiin kuuluvat esimerkiksi vastaajien kunnioittava kohtelu, vastaajien anonymiteetin säilyttäminen läpi koko prosessin sekä vastaajien riittävä informointi kyselyn tarkoituksesta, siitä kuka kyselystä vastaa, mihin tietoja käytetään, miten tietoja säilytetään ja miten ne hävitetään. (Rousu 2009, 54.)

Tiedonkeruuseen osallistuminen on lapselle aina vapaaehtoista, eikä ketään voida pakottaa mukaan vasten tahtoaan (Strandell 2005, 34). Kun kyselyjä tehdään lapsille, lasten vanhempia tai huoltajia tulee tiedottaa asiasta etukäteen (Rousu 2009, 54). Suomessa vakiintuneen tutkimuseettisen käytännön mukaan alle 15-vuotiaiden osallistumiselle kyselyihin, tutkimuksiin ja tiedonkeruuseen tulee myös hankkia tutkimuslupa eli varmistaa huoltajan suostumus lapsen osallistumiseen (Kuula 2006). Näin toimittiin myös Mulla on asiaa –hankkeen kokemustiedon kyselyn toteutuksessa. Kou-

luille lähetetyn kyselyn saatekirjeen yhteydessä oli valmis tiedote kyselystä huoltajille sekä tutkimuslupalomake, joka kyselyyn osallistuvien tuli palauttaa opettajalle huoltajan allekirjoituksella varustettuna.

Kokemuksellisen hyvinvoinnin kysely toteutettiin verkkokyselynä Etelä-Savon koulujen kautta. Kyselyn ensimmäinen kierros tehtiin seitsemässä Etelä-Savon kunnassa huhti-toukokuussa 2011 ja toinen kierros maakunnan muissa kunnissa elo-syyskuussa 2011. Se lähetettiin kaikkien Etelä-Savon ala- ja yläkoulujen rehtoreille, jotka halutesaan koordinoivat kyselyn eteenpäin koulunsa opettajille toteutettavaksi luokkasteille 1-7 keväällä ja 2-7 syksyllä. Syksyn kyselykierrokselta ensimmäisen luokan oppilaat jätettiin pois, sillä kyselyyn vastaaminen vaatii luku- ja kirjoitustaitoa sekä luetun ymmärtämistä. Lapset ohjeistettiin vastaamaan kyselyyn itsenäisesti. Nuorimilla vastaajilla opettajat ovat luultavasti osin auttaneet kysymysten ja vastausvaihtoehtojen lukemisessa ja ymmärtämisessä, kuten kyselyn saatekirjeen käytännön toteutusvinkeissä ehdotettiin.

Koulujen kautta ajateltiin tavoitettavan mahdollisimman monenlaisista taustoista tulevia lapsia ja kokemuksellisesta hyvinvoinnista saatavan siten kattavaa tietoa. Käytännössä vastausten saaminen oli pitkälti kiinni rehtoreista ja opettajista: siitä, kuinka innokkaasti he asiaa edistivät ja raivasivat tilaa koulutyön lomaan kyselyyn vastaamiseksi. Etenkin nuorimpien alakoululaisten kanssa kyselyyn vastaaminen on vaatinut opettajilta viitseliäisyyttä ja aikaa. Myös koulut ovat saattavat olla erilaisessa asemassa vastaamisen helppouden suhteen, esimerkiksi tietokoneiden määrään ja saavutettavuuteen liittyen. Kyselyn toteuttaminen verkkokyselynä helpotti nähdäkseni kuitenkin merkittävästi kyselyn laadintaa, siihen vastaamista sekä aineiston koontia ja analysointia.

Tiivistin kyselystä saadun aineiston havaintomatriisina toimineeseen excel-taulukko. Tarkastelin vastaajien vastaustaipumuksia jakaumapohjaisesti kysymyskohtaisesti, ikäryhmittäin ja sukupuolittain. Muina taustamuuttujina tarkastelin asuin-kuntaa ja perhetaustaa. Ristiintaulukoin myös joitakin lasten turvallisuuskokemusten ja arkisen hyvinvoinnin kannalta keskeisiltä vaikuttaneita kysymyksiä. Tärkeimmät havainnot esittelen luvussa 5.

Aineiston peruskriteerinä voidaan pitää sen luotettavuutta. Voidaan kysyä, miten hyvin kerätyt tiedot kuvaavat sitä, mitä on ollut tarkoitus tutkia. Tällöin on kyse aineiston sisäisestä luotettavuudesta. Aineiston ulkoista luotettavuutta arvioitaessa voidaan pohtia, voitaisiinko kerätyn tiedon pohjalta tehdä yleisempiä päätelmiä tai yleistää tiedot koskemaan laajempaa kohdejoukkoa. (Alkula ym. 1995, 44.) Mulla on asiaa – hankkeen kyselystä saatua poikkileikkausaineistoa voidaan pitää ulkoisesti varsin luotettavana, sillä otoksen edustavuus perusjoukkoon nähden on todella hyvä. Vastaajat edustavat maantieteellistä aluetta varsin hyvin, vaikka vastauksia ei kaikista alueen kunnista saatukaan. Tutkimuksen kohderyhmän vanhin pää painottuu aineistossa jonkin verran. Se ei ole yllättävää tämän tyyppisen kyselyn ollessa kyseessä.

Sisäisen luotettavuuden arviointiin liittyy kerätyn tiedon luotettavuuden arviointi. Muiden tutkimusaineistojen tapaan myös survey-aineistoihin liittyy aina virheen riski. Vastaajilla ei välttämättä ole kiteytynyttä käsitystä asioista, joista kysytään. Siitä huolimatta he valitsevat jonkin vastausvaihtoehdon. Kerätyn tiedon luotettavuus riippuu paljon tarvittavan tiedon luonteesta. Kaikkein luotettavinta tietoa saadaan tosiasioita, kun taas asenteisiin ja mielipiteisiin liittyvät tiedot ovat kaikkein epäluotettavimpia. (Alkula ym. 1995, 121.)

Lapset ja nuoret ovat kyvykkäitä hyvinvointinsa arvioijia (Rousu 2009, 30). Kerättäessä tietoa lasten omista kokemuksista kyselyn avulla kysymys saadun tiedon luotettavuudesta liittyy lähinnä kysyttyjen asioiden ja vastausvaihtoehtojen ymmärtämiseen tutkijan tarkoittamalla tavalla. Mulla on asiaa –hankkeen kyselyyn lapset vastasivat itsenäisesti, ilman merkittävää apua aikuiselta. Opettajat ovat todennäköisesti osin auttaneet nuorimpia vastaajia kysymysten ja vastausvaihtoehtojen lukemisessa ja ymmärtämisessä. Hankaluuksia on voinut ilmetä, vaikka kyselyssä käytettiin mahdollisimman yksinkertaista ja lapsille ymmärrettävää kieltä. Suurimpaan osaan kysymyksistä pystyi vastaamaan kyllä tai ei, ja monivalintakysymyksissä vastausvaihtoehdot pyrittiin pitämään mahdollisimman yksinkertaisina. Silti vastauksiin on mitä luultavimmin jäänyt tulkinnanvaraa. Nuorimmista oppilaista kaikki eivät välttämättä osanneet vielä lukea, ja esimerkiksi aikamäärien tai asioiden toistumistiheyden arviointi voi olla vaikeaa varttuneemmallekin.

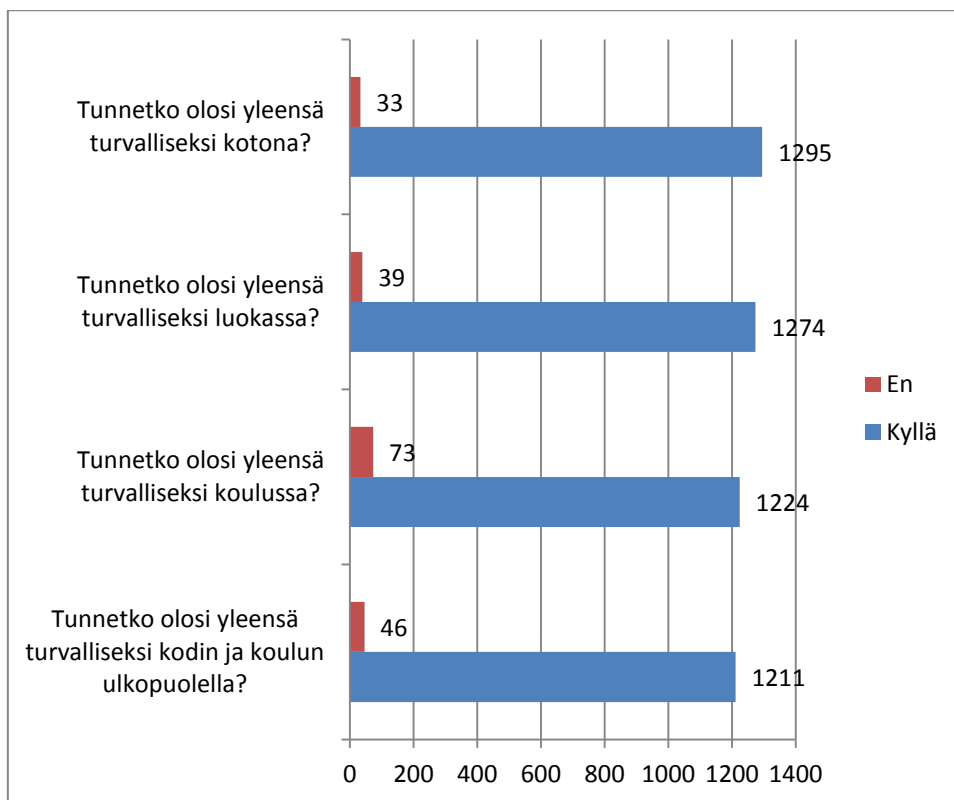
5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

5.1 Turvallisuuden kokeminen kotona, koulussa ja muualla

Kokemuksellisen hyvinvoinnin kyselyssä kysyttiin lapsilta, tuntevatko he olonsa turvalliseksi arkisessa elinympäristössään. Turvallisuuden tunnetta selvitettiin kodin, koulun, oman luokan sekä kodin ja koulun ulkopuolisen ympäristön osalta. Lapset kokevat elinympäristönsä Etelä-Savossa pääasiassa turvalliseksi, ja turvattomuutta kokevien määrä kussakin ympäristössä on onneksi melko pieni. On kuitenkin huomattava, että yksilötasolla turvattomuutta koetaan Etelä-Savossakin.

Kaikkein turvallisimmalta tuntuu oma koti, toiseksi turvallisimmalta oma koululuokka (kuvio 6). Koulussa turvattomuutta kokee suurin osuus vastaajista, reilut viisi prosenttia. Kodin ja koulun ulkopuolella – koulumatkoilla, puistossa, kauppareissuilla – turvattomuutta tuntee noin 3,5 prosenttia vastaajista. Syitä tähän ovat lasten itsensä mukaan esimerkiksi vieraat ja oudot ihmiset, päihteiden käyttäjät sekä kiusatuksi tulemisen pelko.

Kodissa turvattomaksi olonsa kokee reilut 30 lasta (noin 2,5 % vastaajista). Selitykset tähän ovat varmasti hyvin moninaisia aina yksinolosta ja yksinäisyydestä vakavampiin tapauksiin. Suurin osa kodissa turvattomuutta tuntevista lapsista on sitä mieltä, että vanhemmat eivät ehdi viettää tarpeeksi aikaa heidän kanssaan. Läheisten ihmissuhteiden määrä on näiden lasten kohdalla pienempi, kuin kaikkien vastanneiden joukossa. Yli kahta kolmasosaa heistä on kiusattu, mutta kavereita koulusta löytyy sentään lähes jokaiselta. Melkein kaikki kotona turvattomuutta kokevista lapsista tuntevat olonsa yksinäiseksi aina tai joskus. He ilmaisevat myös merkittävästi enemmän tyytymättömyyttä elämäänsä tai epävarmuutta tyytyväisyydestä kuin kaikki vastaajat keskimäärin.

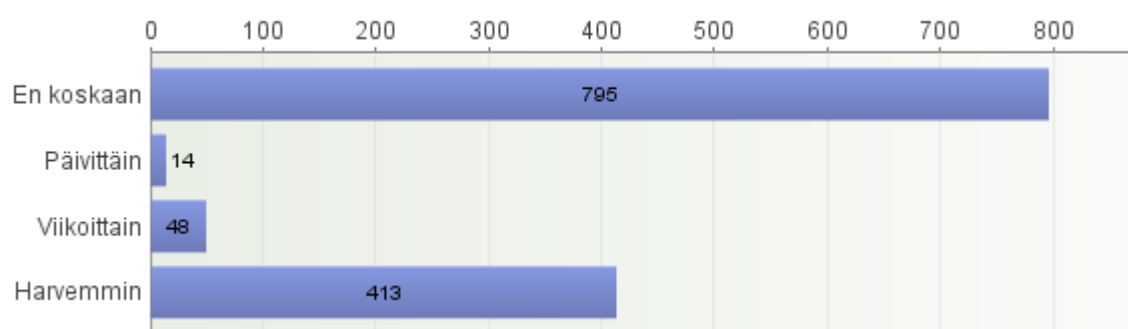
KUVIO 6. Turvallisuuden kokeminen lasten arkipäivän elinympäristöissä. Kysymyksiin vastanneita oli kodin osalta 1328, luokan osalta 1313, koulun osalta 1297 sekä kodin ja koulun ulkopuolisen ympäristön osalta 1257.

Kotona sekä kodin ja koulun ulkopuolella turvattomuutta tuntevista vastaajasta yli kaksi kolmannesta on tyttöjä, enimmäkseen 10-12-vuotiaita. Sukupuolten välinen ero tasoittuu, kun tarkastellaan turvattomuuden tunnetta omassa koululuokassa ja muuttuu, kun asiaa katsotaan koko koulun mittakaavassa: yli puolet turvattomuutta koulussa tuntevista on poikia, pääasiassa 10 ikävuodesta eteenpäin. Voimakkaasti yleistäen tytöt siis kokevat turvattomuutta koulun ulkopuolella, pojat koulussa. Turvattomuuden tunteisiin on varmasti paljon syitä, mutta koulun osalta ensisijainen lienee koulu-kiusaaminen. Koulussa turvattomuutta kokeneista noin kaksi kolmasosaa ilmoittaa, että heitä on kiusattu.

Arjen turvallisuuteen liittyvät myös nettiturvallisuus ja päihtyneiden ihmisten kohtaaminen. Näihin liittyvissä kysymyksissä ei kuitenkaan kysytty eikä vastauksissa yksilöity sitä, millaisia tunteita nämä aiheuttavat – turvattomuutta, pelkoa tai hämmennystä.

Internetin ja pelien maailmassa pelottavaa tai ahdistavaa sisältöä on kohdannut noin sata vastaajaa eli kahdeksan prosenttia vastaajista, heistä noin kaksi kolmasosaa tyttöjä. Etenkin 10-13-vuotiaiden ikäryhmässä pelottavaa sisältöä kohdanneiden tyttöjen osuus on suuri. Suunnilleen samassa ikäryhmässä vanhemmat valvovat suurimman osan vastaajista netin käyttöä. Emme tiedä, onko juuri pelottavan sisällön kohtaaminen lisääntyneen valvonnan syy, mutta valvonta näyttää olevan joka tapauksessa tarpeellista. Se, mitä pelottava sisältö on, ei kyselystä selviä. Netti- ja pelimaailmassa vastaan voi tulla melkein mitä vaan uhkaavasti käyttäytyvistä ihmisistä pornosivuihin ja väkivallasta sotatantereisiin. Tyttöjen seksuaalinen ahdistelu, väkivalta, kiusaaminen ja vihapuheet ovat nettipoliisi Marko Forssin mukaan arkipäivää (Vainio 2011, C14).

Vajaat viisi prosenttia on vastannut joutuvansa olemaan tekemisissä päihtyneiden tai sekavien ihmisten kanssa viikoittain tai jopa päivittäin (kuvio 7). Näistä viidestä prosentista suurin osa on poikia. Kaksi kolmannesta vastaa, ettei tapaa tällaisia henkilöitä koskaan. Päihtyneiden ihmisten tapaaminen näytti lisääntyvän tytöillä etenkin 12 ikävuoden jälkeen, pojilla jo hieman aiemmin. Vastausten perusteella emme tiedä, ovatko päihtyneet tai sekavat henkilöt nuoria vai aikuisia, tuttuja vai vieraita. Sitä, missä kohtaamiset tapahtuvat, ei kyselystä myöskään selviä. Ne voivat siis tapahtua niin kylillä kuin kaupungilla, toisten lasten ja nuorten parissa tai lasten kotona.

KUVIO 7. Kuinka usein joudut olemaan tekemisissä juopuneen tai muuten päihtyneen ja sekavan ihmisen kanssa? Kysymykseen vastanneita oli 1270.

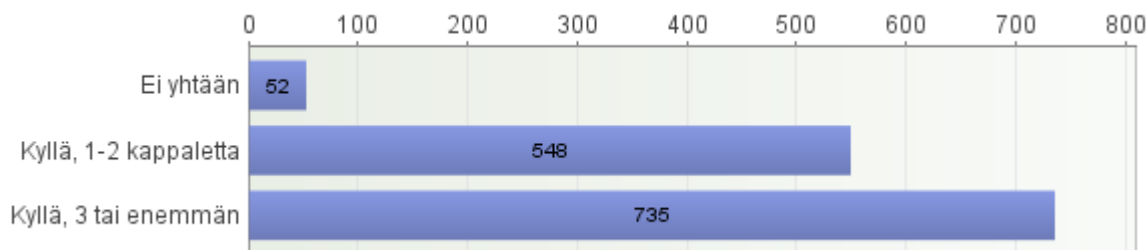
5.2 Sosiaaliset suhteet ja yksinäisyys

Vajaan kymmenen prosentin mielestä kotona asuvat vanhemmat eivät ehdi viettää tarpeeksi aikaa lasten kanssa. Kaupungissa asuvien vastaajien osalta näin vastanneiden osuus on hieman pienempi, muissa kunnissa asuvien osalta hieman suurempi. Etenkin 12-13-vuotiaiden tyttöjen parissa on suuri osuus heitä, jotka toivoisivat enemmän vanhempien kanssa vietettyä aikaa. Myös vanhempien mielestä perheen yhteistä aikaa voisi olla enemmän: lasten terveyttä ja hyvinvointia luotaavassa Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen LATE-tutkimuksessa eri puolilla Suomea asuvien kouluikäisten lasten vanhemmista joka viides koki yhteisen ajan riittämättömäksi (Mäki ym. 2010, 126). LATE-tutkimukseen osallistui perheitä myös Mikkelin seudulta.

Toisesta tai molemmista vanhemmista erillään asuvista lapsista valtaosa pystyy pitämään yhteyttä muualla asuvaan vanhempaan tai vanhempain niin usein kuin haluaa. Yhteydenpidon esteitäkin toki on, yleisimmin pitkät välimatkat. Tässäkin erottuvat 12-vuotiaat tytöt, joista suurempi määrä kuin muista ikäryhmistä kertoo yhteydenpidon hankaluudesta muualla asuvaan vanhempaan.

Valtaosalla vastaajista oli sellaisia läheisiä ihmisiä, perheenjäseniä tai ystäviä, joille omista asioista voi jutella (kuvio 8). Läheinen ihminen puuttuu kuitenkin yli 50 vastaajalta (noin 4 % vastaajista). Heissä on kaikenikäisiä lapsia sekä kaupunki- että maaseutukunnista, kaksi kolmasosaa poikia. Varsinkin kymmenvuotiaissa ja tätä nuoremmissa pojissa on merkittävän paljon heitä, joilta läheinen ihminen puuttuu. Turvattomuuden kokeminen arkisissa elinympäristöissä näyttää olevan hieman yleisempää niiden lasten joukossa, joilta puuttuvat läheiset ihmissuhteet, kuin niiden joukossa, joilla läheisiä ihmissuhteita on. Lähisuhteiden niukkuus aiheuttaa myös epävarmuutta siitä, onko tyytyväinen elämään vai ei.

Kavereita löytyy koulusta melkein kaikilta vastaajilta, mutta joukkoon mahtuu yksittäisiä ”ei”-vastauksiakin enimmäkseen tytöiltä. Melkein kaikki lapset, joilla koulukavereita ei ole, kertovat tuntevansa olonsa yksinäiseksi aina tai joskus. Kavereiden puuttuminen näyttää myös lisäävän tyytymättömyyttä omaan elämään sekä turvattomuuden tunnetta koulussa ja luokassa, jonkin verran myös kotona ja muissa elinympäristöissä.

KUVIO 8. Onko sinulla sellaista läheistä ihmistä, jolle voit kertoa omista asioistasi ja jotka kuuntelevat sinua (esimerkiksi äiti, isä, sisko, veli, muut sukulaiset tai ystävät)? Kysymykseen vastanneita oli 1335.

Kaikista vastaajista noin 40 % kertoo olevansa joskus yksinäisiä. Yksinäisyyden tunne näyttää olevan vielä yleisempää toisaalta 7-9-vuotiaiden joukossa ja toisaalta heidän joukossaan, joilla ei ole lainkaan tai on vain 1-2 läheistä ihmistä. Yksinäisyyden kokemus on yleisempää tyttöjen kuin poikien keskuudessa, ja sillä näyttää olevan yhteys sekä turvattomuuden kokemuksiin että elämään tyytymättömyyteen.

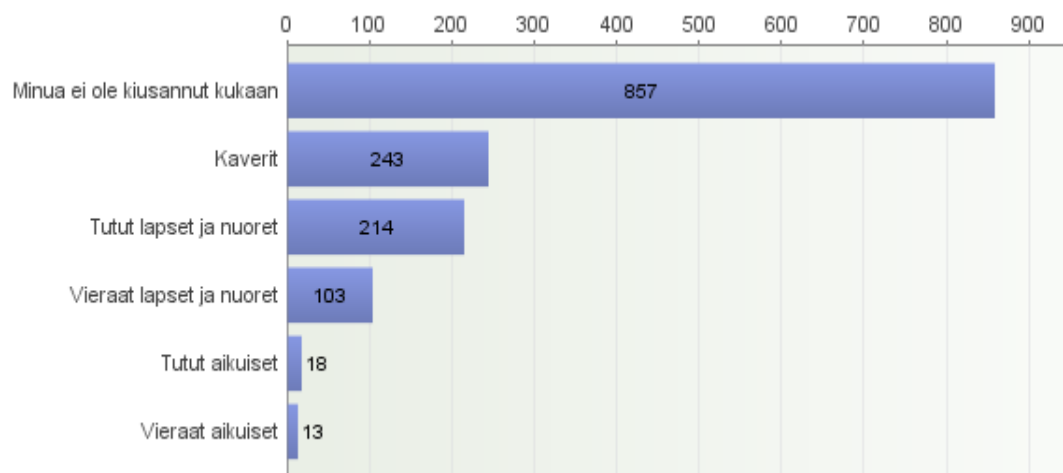
Suurin osa vastaajista koki, että heidän mielipiteensä huomioidaan kotona ja koulussa hyvin – aina tai useimmiten. Kotona mielipiteensä harvoin tai ei koskaan esille saavien joukossa tyttöjen osuus korostuu etenkin murrosiän kynnyksellä, 12-13-vuotiaissa. Sen sijaan heistä, jotka koulussa kokevat mielipiteidensä jäävän yleensä huomiotta, suurin osa on poikia. Harvoin tai ei koskaan mielipiteitään koulussa esille saavia oli vajaat kolme prosenttia vastaajista.

Edellä esitellyissä sosiaalsiin suhteisiin ja yksinäisyyden kokemuksiin liittyvissä havainnoissa yli tai noin 12-vuotiaat tytöt erottuvat muutamassa kohtaa omana ryhmänään. Havaintojen mukaan he toisaalta haastavat vanhempiensa näkemyksiä ja etsivät omia rajojaan, toisaalta kaipaavat aikuista ja tarvitsevat huolenpitoa. Tämä kuvastaa hyvin ikäryhmän tyttöjen elämää lapsuuden seesteisemmän kehitysvaiheen ja alkavan tai jo alkaneen murrosiän kuohujen välimaastossa. Pojilla murrosiän merkit ilmenevät jonkin verran tyttöjä myöhemmin, joskin yksilöllinen vaihtelu on suurta. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2011.)

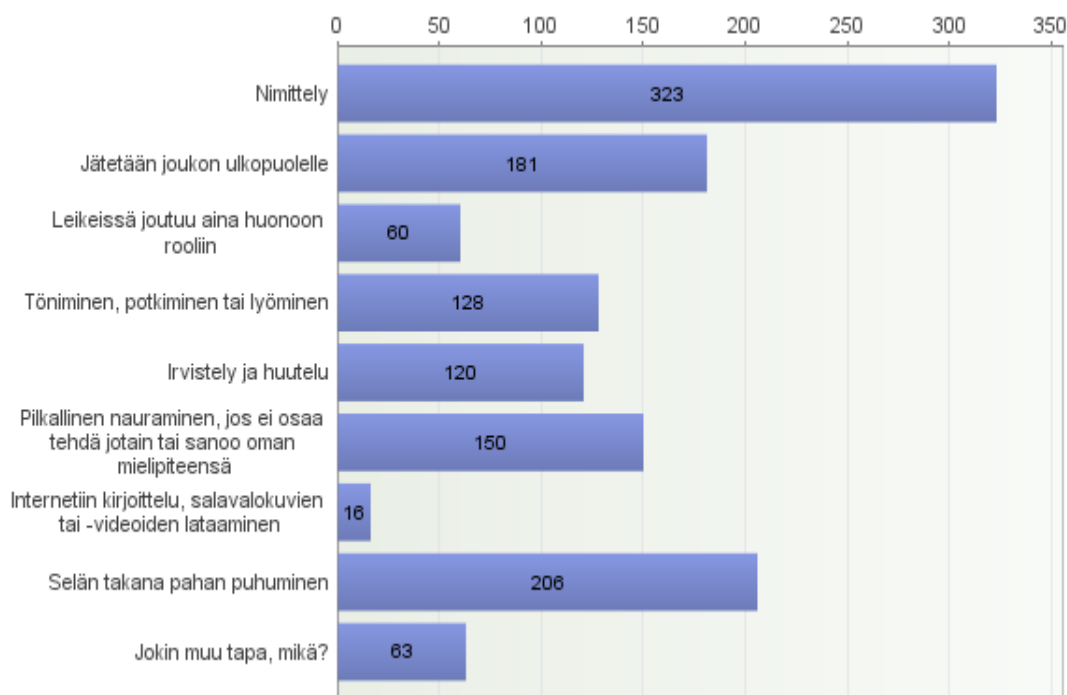
5.3 Kiusaamiskokemukset

Kiusatuksi tulemisen kokemuksia on ainakin joka kolmannella vastaajalla, tasaisesti kaikissa ikäryhmissä ja molemmilla sukupuolilla. Vastauksista ei selviä se, milloin tai kuinka äskettäin kiusaaminen on tapahtunut, kuinka usein kiusaamista tapahtuu tai kuinka pitkään se on mahdollisesti jatkunut. LATE-tutkimuksessa kiusaamista esiintyi eniten ekaluokkalaisia kohtaan ja kuukausittain koettuna (Mäki ym. 2010, 128).

Kaikissa ikäryhmissä ja molempien sukupuolten kohdalla yleisimpiä kiusaajia ovat kaverit tai tutut lapset ja nuoret (kuvio 9). Kiusaamistavoista selvästi yleisin on nimitely (kuvio 10). Valmiiden vaihtoehtojen ulkopuolelta muiksi kiusaamistavoiksi kerrottiin esimerkiksi pilapuhelut, vaatteiden piilottaminen, arvostelu, uhkailu, ärsyttäminen, asioiden salassapito ja huhujen levittäminen.

KUVIO 9. Kuka sinua on kiusannut? Vastaaja on voinut valita useamman vaihtoehdon. Kysymykseen vastanneita oli 1295.

KUVIO 10. Miten sinua on kiusattu? Vastaaaja on voinut valita useamman vaihtoehdon. Kysymykseen vastanneita oli 569.

Kuvioissa 9 ja 10 annettujen vastausten välillä on määrällinen ristiriita. 438 lasta kertoo jonkun kiusanneen heitä, mutta 569 lasta on kertonut heihin kohdistuneista kiusaamisen tavoista. Osa tästä selittyy siten, että jotkut niistä, joita ei ole kiusattu, on vastannut kiusaamistapaan kohdassa ”jokin muu tapa, mikä” toistamalla, että heitä ei ole kiusattu. Osa vastaajista saattaisi ajatella esimerkiksi siten, että lähiaikoina ei ole kiusattu, mutta joskus joku on nimitellyt. Tällöin vastaaja voisi vastata ensimmäiseen ”ei ole kiusattu” ja silti vastata seuraavaksi kiusaamistapoihin liittyvään kysymykseen.

Tyttöjen parissa nimittely, selän takana pahan puhuminen ja joukon ulkopuolelle jättäminen ovat tyypillisimpiä kiusaamisen muotoja. Poikia kohtaan yleisimpiä kiusaamistapoja ovat nimittely ja fyysinen väkivalta (töniminen, potkiminen ja lyöminen). Tämän jälkeen pilkkanauru, selän takana pahan puhuminen ja joukon ulkopuolelle jättäminen olivat jokseenkin yhtä yleisiä.

Nimittely on yleisin kiusaamistapa myös kaikissa ikäryhmissä. Sen jälkeen yleisimpiä ovat joukon ulkopuolelle jättäminen alle 10-vuotiaissa ja selän takana pahan puhuminen yli 10-vuotiaiden parissa. Puhelin- ja nettikiusaamismainintoja on yllättävänkin

vähän, vain noin viisi prosenttia kiusatuista ilmoittaa näistä kiusaamistavoista. Netti-kiusaaminen yleistyneenä vasta hieman vanhempien nuorten ikäryhmässä.

Kiusaamispaikoista ylivoimaisesti yleisin on koulu. Sen jälkeen suunnilleen tasoissa ovat lapsen oma koti ja jokin muu yleinen paikka, esimerkiksi koulumatka, puisto tai piha. Harrastusryhmissä kiusataan vähiten. Tämä selittyy sillä, että harrastusryhmiin kokoontuu jo valmiiksi samanhenkistä ja samat intressit jakavaa väkeä.

Kiusaamiskokemuksista ilmoittaneet lapset tuntevat olonsa yleisemmin ja useammin yksinäiseksi kuin ei kiusatut. Elämään tyytyväisyyteen tai tyytymättömyyteen kiusaamiskokemuksilla ei ollut yhtä selvää vaikutusta. Kiusaamiskokemuksilla näyttää olevan myös jonkin verran yhteyttä turvattomuuden kokemiseen, kuten jo edelläkin on mainittu. Toisaalta kiusaaminen on huomattavan paljon yleisempää kuin turvattomuuden tai elämään tyytymättömyyden kokeminen. Kiusaamisellakin on varmasti jonkin verran vaikutusta turvallisuuskokemuksiin, mutta läheisten ihmissuhteiden ja kavereiden puuttumisen vaikutus on vielä tuntuvampi: osa kiusatuista kokee yksinäisyyttä ja turvattomuutta, mutta näin kokevien osuus on vielä suurempi niiden lasten parissa, joilta läheiset sosiaaliset suhteet puuttuvat tai niitä on vain niukasti.

Vajaa neljännes vastaajista kertoo itse kiusanneensa toisia. Pojilla osuus on lähes 30 %, tyttöillä alle 20 %. 12-vuotiaissa pojissa näkyy hienoinen kiusaamispiikki, muuten kiusaajien osuus pysyttelee suunnilleen samana ikäryhmien välillä. Vajaa kolmannes vastaajista kertoo, etteivät opettajat aina huomaa kiusaamista. Suunnilleen sama osuus vastaa myös, että opettajat kiusaamisesta tietäessään joskus puuttuvat siihen, joskus taas eivät. Näin vastaavien osuus kasvaa 13-14-vuotiaissa tytöissä. Pojissa samalla tavalla vastaavien osuus alkaa kasvaa jo 12 ikävuoden kohdalla.

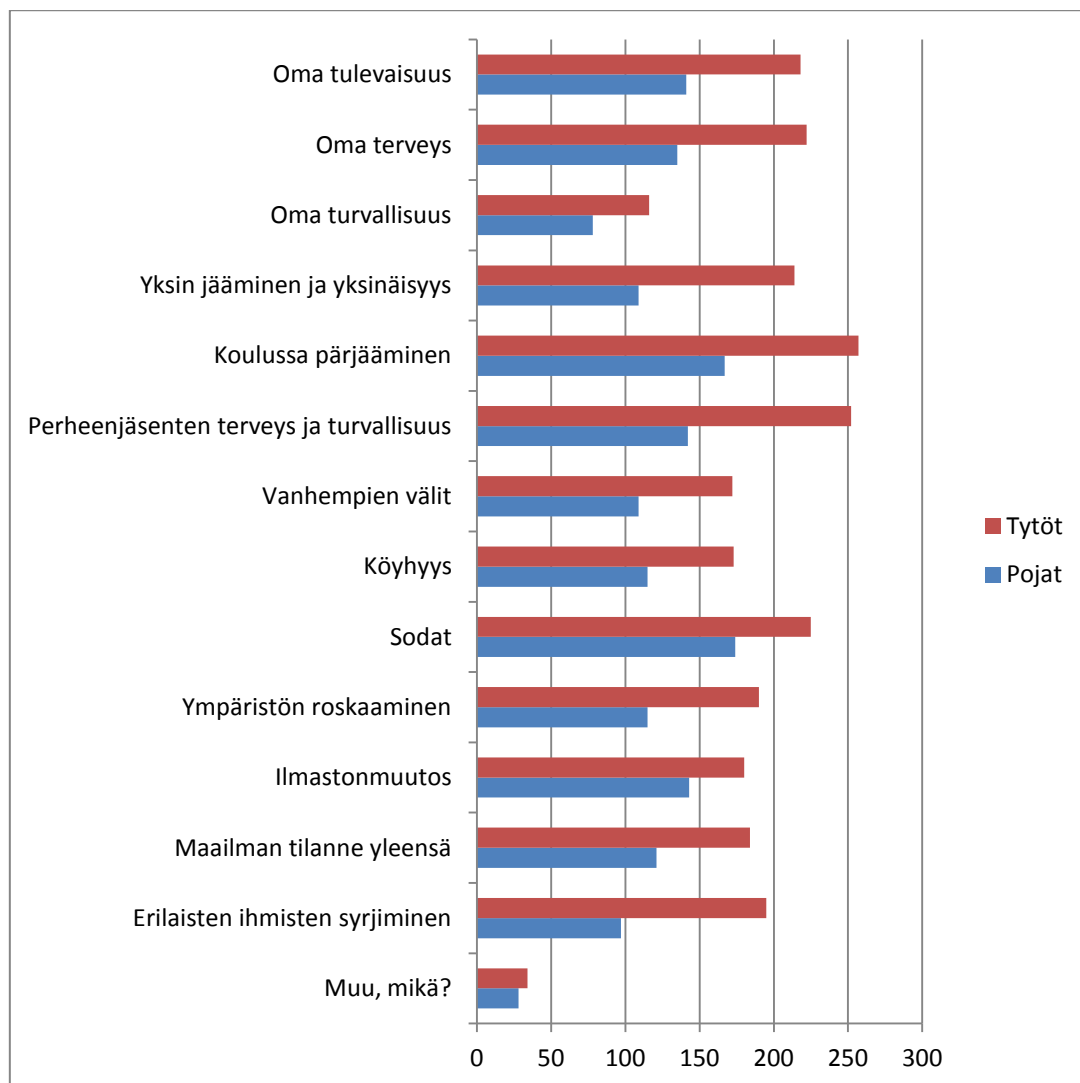
Vastaajista yli 80 % sanoo kertovansa opettajalle tai muulle aikuiselle, jos kokee itse tai näkee toisten kiusaamista. Sukupuolten välinen ero on melko suuri: tytöistä vajaat 15 % ei kerro kiusaamisesta, pojista taas liki neljännes jättää kertomatta. Nuorimmissa ikäryhmissä on hyvin vähän heitä, jotka eivät kerro kiusaamisesta aikuisille. Tyttöjen parissa osuus kasvaa varsinkin 13-14-vuotiaissa, poikien parissa jo 12-vuotiaista lähti-en. Kehitys on samansuuntainen kuin siinä, miten lasten mukaan kiusaamiseen puututaan. Jos puututaan vain toisinaan, ei kiusaamisista kerrota yhtä herkästi.

Syiksi kertomatta jättämiseen sanotaan yleisimmin ”ei jaksa”. Tässä ja muissa ilmaisuissa näkyvät asenteet siitä, että toisten asioihin ei haluta puuttua, joissain tapauksissa ei uskalleta puuttua (”pelottaa”). Lapset eivät halua leimautua kantelijoiksi ja toisten asioihin sotkeutujiksi. Kommenteista kuultaa läpi, että näin toimimalla hankaloittaa omaa asemaansa yhteisössä. Ei kuulu mulle –lähestymistapa korostuu ja yhteisöllisyys ja yhteisvastuu puuttuvat. Monissa kommenteissa käy ilmi myös vaikea rajanveto kavereiden leikillisen nahistelun ja kiusaamisen välillä. Mikä yhdelle on leikkiä, voi toiselle olla totisinta totta. Siksi kaikkiin tapauksiin tuleekin puuttua ja selvittää, mistä kysymys on.

5.4 Huolenaiheet

Lapsilta kysyttiin, mitkä asiat heitä huolestuttavat. Viiden eniten huolestuttavan asian joukossa on omaan elämään ja läheisiin liittyviä asioita: koulussa pärjääminen (1.), perheenjäsenten terveys ja turvallisuus (3.), oma tulevaisuus (4.) sekä oma terveys (5.). Kakkospaikalle huolestuttavien asioiden listalla nousee yleismaailmallinen ongelma, sodat. Huolenaiheiden keskikastiin kuuluvat muut globaalit ongelmat, kuten ilmastonmuutos ja köyhyys, yhdessä oman elämän huolien kanssa (yksinäisyys, vanhempien välit). Valmiina tarjotuista vaihtoehdoista oma turvallisuus saa kaikkein vähiten vastauksia – siitä ollaan selvästi vähiten huolissaan. Oman tulevaisuuden osuus huolenaiheissa kasvaa iän myötä: 8-vuotiailla se kuuluu huolenaiheiden keskivaiheille mutta 14-vuotiailla jaetulle ykköspaikalle.

Tyttöjen ja poikien suurimmissa huolenaiheissa on pieniä eroja. Pojilla sodat nousevat jopa kärkeen, koulussa pärjääminen jää kakkoseksi (kuvio 11). Sotien ja koulumenestyksen jälkeen seuraavia poikien huolenaiheita ovat oma terveys ja tulevaisuus, perheenjäsenten terveys ja turvallisuus sekä – yllättäen? – ilmastonmuutos. Oma turvallisuus jää pojilla huolenaiheiden hännänhuipuksi. Tyttöillä koulumenestys on kärjessä ja kakkosena perheenjäsenten terveys ja turvallisuus (kuvio 11). Seuraavina tulevat sodat, oma terveys, oma tulevaisuus sekä yksin jääminen ja yksinäisyys. Oma turvallisuus huolestuttaa vähiten myös tyttöjä.

KUVIO 11. Mitkä asiat huolestuttavat sinua? Vastaaaja on voinut valita useamman vaihtoehdon. Kysymykseen vastanneita oli 1069.

Valmiiden vaihtoehtojen ulkopuolelta nimetyistä huolenaiheista löytyy eniten eettisiin ja ympäristökysymyksiin liittyviä teemoja, esimerkiksi eläinten hyvinvointi (eniten mainintoja), ydinjätteet, lapsityövoima ja kestävä kehitys. Sinne on kirjattu myös monenlaisia oman elämän kipupisteisiin liittyviä asioita, kuten koulun vaihtaminen ja seurusteluun liittyvät huolet.

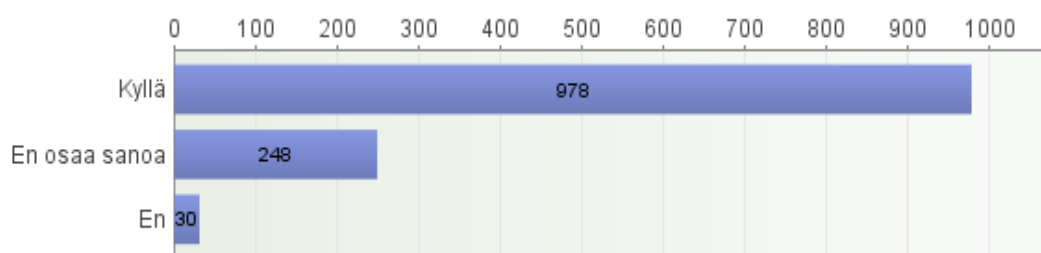
Prosenttiosuuksin tarkasteltuna tytöt ovat selvästi enemmän huolissaan yksin jäämisestä ja yksinäisyydestä sekä erilaisten ihmisten syrjimisestä kuin pojat. Yleisesti ottaen tyttöjä näyttää huolestuttavan enemmän ja useammat asiat kuin poikia. Tyttöjen vastauksissa melkein kaikki asiat huolestuttavat noin 30 % vastaajista, koulumenestys yli 40 %:ia. Vain oma turvallisuus huolestuttaa alle 20 % vastaajista. Pojilla lukemat

liikkuvat tyypillisesti 20 %:n ja 30 %:n välillä. Oma turvallisuus huolettaa pojistakin alle 20 %:ia. Kysymyksessä ja vastausvaihtoehdoissa ei määritelty tarkemmin, minkälaisesta turvallisuudesta tässä on kyse. Lasten ollessa kyseessä on mahdollista, että monet ovat ajatelleet fyysistä, ulkoisiin turvallisuustekijöihin liittyvää turvallisuutta enemmän kuin sisäistä turvallisuutta tai turvallisuuden tunnetta. On myös mahdollista, että vastaajat ovat sisällyttäneet turvallisuuteen monenlaisia ulottuvuuksia.

Tyttöjen huolenaiheet painottuvat poikia selvemmin Niemelän (2000, 27) laajenevan turvallisuuskäsityksen tarkastelukehikon sosiaaliseen ja terveydelliseen turvallisuuteen. Pojillakin nämä ulottuvuudet ovat tärkeimmät, mutta mukana on vahvemmin myös valtiollisen ja ekologisen turvallisuuskäsityksen piirteitä. Tyttöjen vastauksissa näkyy poikia voimakkaammin humanistinen turvallisuuskäsitys, etenkin huolena muiden syrjinnästä ja valmiiden vastausvaihtoehtojen ulkopuolella ilmenneistä eettis-moraalisista ilmiöistä kuten rasismi.

5.5 Tyytyväisyys elämään ja onnen lähteet

Reilut kolme neljännestä vastaajista kertoo olevansa tyytyväisiä omaan elämäänsä (kuvio 12). Heistä tyttöjä ja poikia on suunnilleen yhtä paljon. Tyytyväisyyden arvioiminen ei kuitenkaan ole lapsillekaan helppoa: viidennes ei oikein osaa sanoa, onko tyytyväinen vai ei.

KUVIO 12. Oletko tyytyväinen elämääsi? Kysymykseen vastanneita oli 1256.

Kolmekymmentä vastaajaa ei tunne olevansa elämäänsä tyytyväisiä. Heistä 60 % on eri-ikäisiä tyttöjä. Kymmenvuotiaissa ja tätä nuoremmissa on huomattavan monta, jotka vastaavat näin. Elämäänsä tyytymättömistä selvästi suurin osa asuu maakunnan

kaupungeissa. Maaseutukunnissa on vain yksittäisiä elämäänsä tyytymättömiä vastaa-
jia.

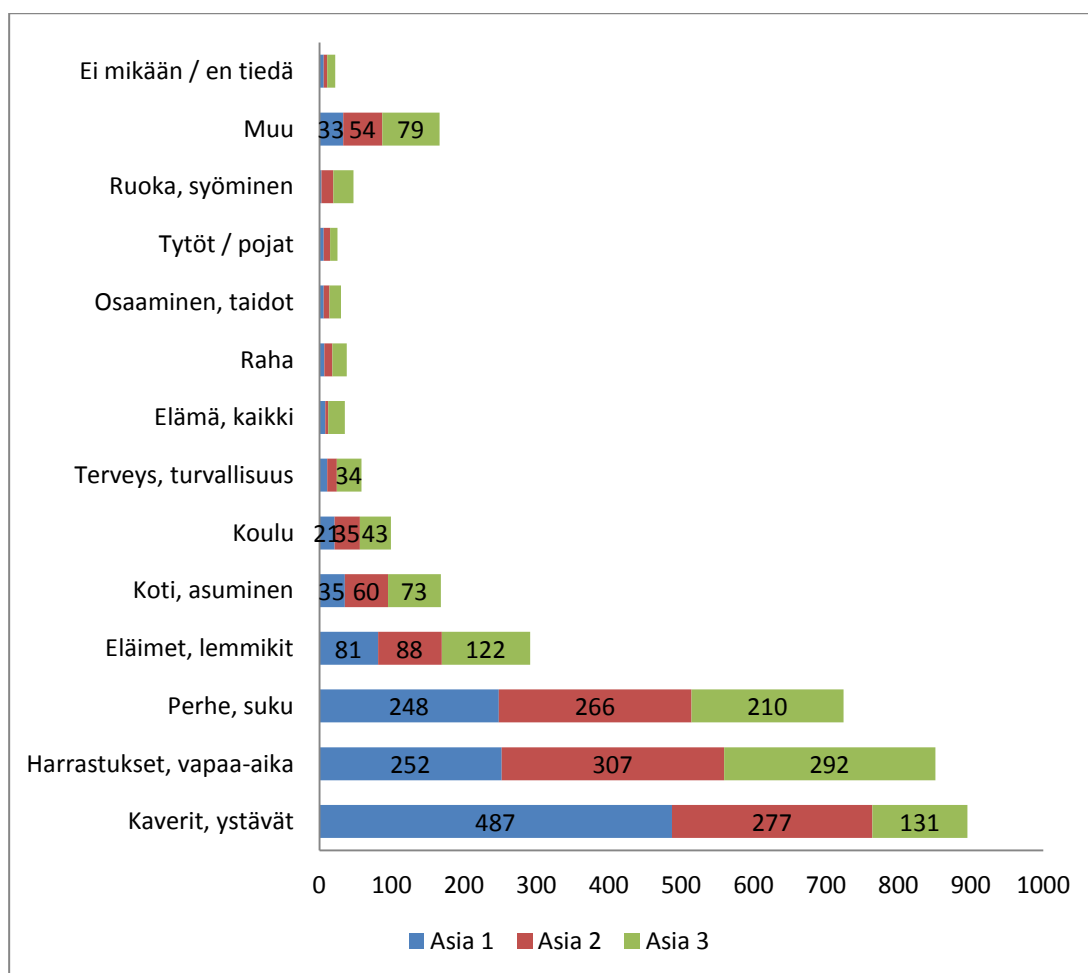
Näyttää siltä, että monet ikävät ja hyvinvointia heikentävät asiat kasautuvat elämäänsä tyytymättömien lasten kohdalla. Lähes puolet heistä on sitä mieltä, että vanhemmat eivät ehdi viettää tarpeeksi aikaa heidän kanssaan. Suurimmalta osalta puuttuvat läheiset ihmissuhteet tai niitä on vain niukasti. Joillakin ei ole kavereita koulussa. Kolmannes tuntee olonsa yksinäiseksi. Suurin osa vastaa, että heidän mielialpiteitään kuunnellaan kotona vain harvoin tai ei koskaan. Lähes kolmannes ei tunne oloaan turvalliseksi kotona ja noin puolet koulussa. Noin kahta kolmasosaa heistä on kiusattu. Kaksi kolmasosaa tuntee olonsa väsyneeksi päivittäin.

Elämäänsä tyytymättömiltä näyttävät siis puuttuvan vahvat sosiaaliset suhteet, oman vanhemman riittävä läsnäolo ja vaikuttamismahdollisuudet omiin asioihin. Ainakin näistä pitäisi huolehtia silloin, kun halutaan edistää lasten hyvinvointia. Lasten omat yhteisöt, yhteisyyssuhteet ja sosiaalinen kanssakäyminen tuovat sisäistä turvallisuutta, jolla on todettu olevan tärkeä merkitys hyvinvoinnille. Subjekttiivinen kokemus hyvinvoinnista ilmenee onnellisuutena, turvallisuutena ja tyytyväisyytenä elämään. (Vornanen 2010, 56-57.)

Kokemuksellisen hyvinvoinnin kyselyn lopuksi lapsia pyydettiin nimeämään kolme asiaa, jotka tällä hetkellä tekevät heidät onnelliseksi tai ovat mukavia. Tämä oli koko kyselyn ainoa täysin avoin kysymys. Avoimet vastaukset on luokiteltu teemoittain ja ne kuvataan kuviossa 13.

Kaikkiin kolmeen avoimeen kohtaan oli vastannut 1073 henkeä. 75 vastaajaa vastasi kahteen kohtaan ja 45 vastaajaa yhteen kohtaan. Jotkut olivat nimenneet useita onnelliseksi tekeviä asioita yhden vastauskohdan sisään esimerkiksi seuraavasti:

Kysymys: Mitkä kolme asiaa tekevät sinut tällä hetkellä onnelliseksi tai ovat mukavia? Vastaus: Asia 1 – kaverit ja perhe; Asia 2 – harrastukset ja lemmikit; Asia 3 – oma terveys.

KUVIO 13. Mitkä kolme asiaa tekevät sinut tällä hetkellä onnelliseksi tai ovat mukavia? Kysymykseen vastanneita oli 1193.

Lasten suurimmat onnen lähteet liittyvät heidän omiin yhteisöihinsä: kavereihin, vapaa-aikaan ja perheeseen. Näitä voidaan pitää lasten ja nuorten arkisen hyvinvoinnin perustekijöinä. Seuraavaksi eniten mainintoja saivat lemmikit ja eläimet, kotiin ja asumiseen sekä kouluun liittyvät asiat. Raha ja taloudellinen turvallisuus eivät vielä alakouluiässä näytä tuntuvan kovin merkityksellisiltä.

6 POHDINTA

Koettu turvallisuus lasten hyvinvoinnin osa-alueena näyttäytyy tässä tutkimuksessa varsin vahvasti sisäisiin turvallisuustekijöihin, sosiaalisiin suhteisiin ja luottamukseen kytköksissä olevana ilmiönä. Lasten turvallisuuden kokemista ja samalla hyvinvointia edistäviä tekijöitä ovat vanhempien läsnäolo, yhteisyyssuhteet ja kaverit. Nämä myös edistävät lasten tyytyväisyyttä omaan elämäänsä ja lisäävät heidän onnellisuuttaan. Turvattomuuden kokeminen arkisissa elinympäristöissä on yleisempää niiden lasten parissa, joilla edellä mainittuja sosiaalisia suhteita on vain niukasti tai ei ollenkaan.

Kiusaamiskokemukset 7-13-vuotiaiden parissa ovat varsin yleisiä. Kiusaamisella on osin yhteyttä turvallisuuden kokemiseen, mutta sen vaikutus ei ole yhtä vahva kuin sosiaalisten suhteiden vaikutus. Kiusaamiseen puuttumattomuuden syissä lasten vastauksissa esiin nousi hyvin yksilökeskeinen, yhteisvastuullisuutta karttava puhetapa: ei kuulu minulle eikä ole minun asiani. Myöhäismodernin yhteiskunnan yksilöllistymisen ja yhteisöllisyyden heikko rooli kiusaamisen ehkäisyssä ja siten turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistämisessä kävi tässä ilmi.

Lasten ilmaisemissa yleisissä huolenaiheissa korostuivat sosiaaliseen turvallisuuteen ja lähisuhteisiin liittyvät seikat. Rubinin (1998) sekä Wallin ja Olofssonin (2008) esittelemät näkemykset kaksijakoisesta tulevaisuudesta oman elämän positiivisten ja muun maailman negatiivisten tulevaisuusodotusten suhteen eivät tässä tutkimuksessa konkretisoidu lasten ilmaisemina huolina. Voi tosin olla, että toteutetun kaltaisella kysymyksellä sitä ei pystytäkään selvittämään. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että alakouluikäisille riskien yhteiskunta näyttäytyy pikemminkin välillisesti vanhempiin ja aikuisiin vaikuttavana epävarmuutena ja epäjätkuvuutena kuin lapsia askarruttavina huolina ja pelkoina.

Oman elämän riskien ja turvattomuuden hallinnassa keskeistä on luottamus (Giddens 1990, 27). Perusluottamuksen ja samalla sisäisen turvallisuuden synnyssä merkittävässä roolissa ovat varhaislapsuuden sosiaaliset suhteet ja myönteiset kasvuolot (Vornanen 2000, 22; Ilmonen ja Jokinen 2002, 82-83). Luottamus muodostuu kuitenkin prosessinomaisesti (Giddens 1991), jolloin vielä varhaislapsuuden jälkeenkin on mahdollista rakentaa tätä riskien hallinnalle, yhteisöllisyydelle ja sosiaaliselle pääomalle keskeistä ominaisuutta.

Lasten turvallisuutta hyvinvoinnin osa-alueena voitaisiinkin ehkä parhaiten edistää heidän sosiaalisia sidoksiaan ja elinympäristöjensä yhteisöllisyyttä lujittamalla. Kasvuyhteisöjen ja vanhemmuuden tukeminen, yhteiskunnan tarjoamat perhepalvelut, kouluyhteisöjen kehittäminen ja kiusaamisen ehkäisy tähtäävät kaikki tähän. Koulu- nuorisotyötä kehittämällä pyritään samaan. Kolmannen sektorin osalta järjestöt, harrastus- ja kansalaistoiminta kantavat kortensa kekoon. Asukasyhdistysten ja kaupunginosaseurojen tehtäväkenttää voisi laajentaa lasten ja nuorten elinympäristöjen turvallisuuden edistämiseen – ei turhanpäiväiseen kontrollointiin, vaan yhteisöllisyyden, hyvinvoinnin ja toisista välittämisen suuntaan. Turvallisuutta ja hyvinvointia lisäävää luottamusta tulisi rakentaa vastavuoroisesti ja prosessimaisesti lasten, nuorten, aikuisten ja vanhusten kesken, niin yksilöiden kuin järjestelmienkin välillä. Tässä kaikki ovat vastuullisia toimijoita.

Tutkimuksen pätevyyttä eli valideittia arvioitaessa huomio kiinnittyy yleensä kysymykseen, kuinka hyvin tutkimusote ja siinä käytetyt menetelmät vastaavat sitä ilmiötä, jota halutaan tutkia (Ylemmän AMK-tutkinnon metodifoorumi 2011). Tutkimuksen reliabiliteetilla puolestaan tarkoitetaan sitä, kuinka tarkasti tutkimus tuottaa saman tuloksen uusintatutkimuksessa (Vornanen 2000, 166).

Luvussa 2.2. todettiin, että määrällisiin menetelmiin perustuvat tiedontuotannon tavat eivät ole parhaita lasten hyvinvointitiedon tuottamisessa. Niillä ei päästä yksilötasolle eikä tavoiteta sitä hiljaista tietoa, mikä lasten hyvinvointiin ja turvallisuuteen usein liittyy. (Helavirta 2011, 39.) Vornanen (2000, 286) toteaa, että hänen tutkimuksessaan turvallisuutta käsittelevät tulokset on ymmärrettävä kvantitatiivisen tutkimuksen osalta suuntaa antaviksi. Tulokset kertovat yleisellä tasolla turvallisuuden perustasta mutta eivät selitä yksilöllisiä konteksteja tai eri tekijöiden keskinäisiä suhteita. Koska turvallisuuden luonne on subjektiivinen kokemus, ovat kvantitatiiviset mittaritkin varsin suhteellisia. Ei ole olemassa absoluuttista turvallisuuden tilaa, johon turvallisuuskokemuksia verrataan. (Vornanen 2000, 286.)

Tämä kuvaa hyvin myös opinnäytteeni tulosten piirteitä: ne kertovat yleisellä tasolla turvallisuuden kokemisesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä, mutta eivät tavoita yksilöiden ainutkertaisia kokemuksia ja tilanteita. Tutkimuksella pystyttiin vastaamaan siihen, mitä haluttiinkin tutkia, joten tutkimusta voidaan pitää pätevänä. Tutkimuksen

tulosten, käytetyn menetelmän, otoksen ja mittareiden pohjalta arvioin tutkimuksen tulokset myös luotettaviksi eli tutkimuksen reliabeliksi: uusintatutkimuksessa samoilla mittareilla pystyttäisiin tuottamaan samanlainen tulos.

Mulla on asiaa –hankkeen yhteydessä tarjoutuneen aineiston keruun mahdollisuuden myötä tutkimuksen tekeminen kvantitatiivisella aineistolla on ollut ehdottoman järkevää. Aineisto antaisi seuraavassa vaiheessa mahdollisuuden mallintaa lasten turvallisuuskokemuksia myös tilastollisin menetelmin kuvailevan analyysin jälkeen. Tämän jälkeen olisikin kiinnostavaa perehtyä esimerkiksi laadullisen tutkimuksen menetelmin ja erilaisin osallistavin ja toiminnallisin menetelmin lasten turvallisuuskokemuksiin. Siten päästäisiin paremmin kiinni yksilötason turvallisuuskokemuksiin ja niiden merkityksiin, turvallisuustekijöiden moninaiseen kirjoon sekä niiden välisiin suhteisiin. Toisenlaisin menetelmin saataisiin myös paremmin esiin koetun hyvinvoinnin ja turvallisuuden yhteyteen liittyvää hiljaista tietoa ja ehkä uusia näkökulmia lasten elin-oloihin.

Johdannossa mainitsemallani tämän päivän yhteiskunnallisella turvallisuuspuheella ei tämän tutkimuksen perusteella ole välitöntä kytköstä lasten kokemaan turvallisuuteen heidän hyvinvoinnin osa-alueenaan. Välillisiä vaikutuksia näillä turvallisuustekijöillä kuitenkin on: esimerkiksi taloudellinen epävarmuus vaikuttaa varmasti jossain määrin perheiden sisäiseen turvallisuuteen ja vaikkapa vanhempien jaksamiseen. Lasten kokemuksellisen hyvinvoinnin kulmakivet – onnellisuus, tyytyväisyys ja turvallisuus – pitäisi saada entistä enemmän mukaan yhteiseen ja yhteiskunnalliseen keskusteluun. Jos lasten hyvinvointia pystytään edistämään tuomalla esiin heidän hyvinvoinnilleen keskeisiä osatekijöitä kuten koettu turvallisuus, silloin tämä opinnäytetyö on tehtävänsä täyttänyt.

LÄHTEET

- Alanen, Leena 1998. Lapsena yhteiskunnassa – lapsuus ja sosiologia. Teoksessa Muutoksen sosiologia. Yle-opetuspalvelut.
- Alkula, Tapani, Pöntinen, Seppo & Ylöstalo, Pekka 1995. Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät. Helsinki: WSOY.
- Allardt, Erik 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Porvoo: WSOY.
- Andersson, Kerstin 1984. Patienters upplevelser av trygghet och otrygghet. Solna: Esselte Studium.
- Bauman, Zygmunt 2001. Community. Seeking safety in an insecure world. Cambridge: Polity.
- Bauman, Zygmunt 2002. Notkea moderni. Tampere: Vastapaino.
- Beck, Ulrich 1992. Risk Society: Towards a New Modernity. London: Sage Publications.
- Berki, Robert Nandor 1986. Security and society: Reflections on law, order and politics. London: Dent.
- Doyal, Len & Gough, Ian 1991. A Theory of Human Need. London: Macmillan.
- Ervasti, Heikki & Saari, Juho 2011. Onnellisuus hyvinvointivaltiossa. Teoksessa Saari, Juho (toim.) Hyvinvointi. Suomalaisen yhteiskunnan perusta. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 191-218.
- Giddens, Anthony 1990. The Consequences of Modernity. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, Anthony 1991. Modernity and Self-Identity. Oxford: Polity Press.
- Gretschel, Anu 2002. Kunta nuorten osallisuusympäristönä. Nuorten ryhmän ja kunnan vuorovaikutussuhteen tarkastelu kolmen liikuntarakentamisprojektin laadunarvioinnin keinoin. Jyväskylän yliopisto. Liikunta- ja terveystieteiden tiedekunta. Väitöskirja.
- Helavirta, Susanna 2011. Lapset hyvinvointitiedon tuottajina. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Väitöskirja. PDF-dokumentti. [Http://acta.uta.fi/pdf/978-951-44-8604-3.pdf](http://acta.uta.fi/pdf/978-951-44-8604-3.pdf). Luettu 26.11.2011.
- Helve, Helena 2007. Arvojen muutos nuorisokasvatuksen haasteena. Teoksessa Nivala, Elina & Saastamoinen, Mikko (toim.) Nuorisokasvatuksen teoria – perusteita ja

puheenvuoroja. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 73. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy, 276-312.

Holopainen, Leena 2010. Miten voi pohjoiskarjalainen nuori koulussa? Teoksessa Leinonen, Markku (toim.) Puheenvuoroja nuorten hyvinvoinnin tilasta Itä-Suomessa. Mikkeli: Mikkelin ammattikorkeakoulu – Juvenia osaamiskeskittymä, 21-25.

Huttunen, Juhani 2009. Nykyaikainen messu keskittyy yksilöön. Kirkko & kaupunki 18.11.2009.

Hyvinvoinnin seuranta kaipaa uusia mittareita 2011. Pääkirjoitus. Helsingin Sanomat 8.7.2011, A2.

Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus. United Nations Human Rights. Office of the High Commissioner for Human Rights. WWW-dokumentti. [Http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=fin](http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=fin). Luettu 30.11.2011.

Iivonen, Esa 2011. Lasten hyvinvointia edistettävä suunnitelmallisesti. Lapsemme 2/2011, 39.

Ilmonen, Kaj & Jokinen, Kimmo 2002. Luottamus modernissa maailmassa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kaufmann, Franz-Xaver 1970. Sicherheit als soziologisches und sozialpolitisches Problem. Untersuchungen zu einer Wertidee hochdifferenzierter Gesellschaften. Neue Folge Nr. 31. Stuttgart: Ferdinand Enke Verlag.

Kiili, Johanna 1998. Lapset ja nuoret hyvinvointinsa asiantuntijoina. Raportti hyvinvointi-indikaattorien kehittämisestä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Koskinen, Sanna 2010. Lapset ja nuoret ympäristökansalaisina. Ympäristökasvatuksen näkökulma osallisuuteen. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 98. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Kuntalaki 365/1995. WWW-dokumentti. [Http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1995/19950365](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1995/19950365). Luettu 21.7.2011.

Kurkela, Reijo 2011. Tilastollinen tiedonkeruu. Virsta – Virtual Statistics verkko-oppimateriaali. Tilastokeskus. WWW-dokumentti. [Http://stat.fi/virsta/tkeruu/](http://stat.fi/virsta/tkeruu/). Luettu 30.11.2011.

Kuula, Arja. 2006. Tutkimusetiikka: aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Lagerspetz, Eerik 2011. Hyvinvoinnin filosofia. Teoksessa Saari, Juho (toim.) Hyvinvointi. Suomalaisen yhteiskunnan perusta. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 79-105.

Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2007-2011. Opetusministeriö. PDF-dokumentti.

[Http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisopolitiikka/kehittaemi_sohjelma/liitteet/lapsi_ja_nuorisopolitiikan_kehittamisohjelma.pdf](http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisopolitiikka/kehittaemi_sohjelma/liitteet/lapsi_ja_nuorisopolitiikan_kehittamisohjelma.pdf). Päivitetty 15.9.2010. Luettu 25.7.2011.

Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2012-15. Luonnos lausuntokierrokselle 20.9.2011. Opetusministeriö. PDF-dokumentti.

[Http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisopolitiikka/kehittaemi_sohjelma/liitteet/lapsi_ja_nuorisopolitiikan_kehittamisohjelma.pdf](http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisopolitiikka/kehittaemi_sohjelma/liitteet/lapsi_ja_nuorisopolitiikan_kehittamisohjelma.pdf). Päivitetty 20.9.2011. Luettu 13.10.2011.

Lasten hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit 2011. Tavoitteena tietoon perustuva lapsipolitiikan johtaminen. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2011:3. Opetus- ja kulttuuriministeriö, kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto.

Lasten osallisuus ei ole pelkkää mielipiteiden selvittämistä 2009. Lapsiasiavaltuutetun toimiston tiedote 9/2009, 6.3.2009.

[Http://www.lapsiasia.fi/nyt/tiedotteet/tiedote/view/1398514](http://www.lapsiasia.fi/nyt/tiedotteet/tiedote/view/1398514). Luettu 26.7.2011.

Lastensuojelulaki 417/2007. WWW-dokumentti.

[Http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417). Luettu 21.7.2011.

Laukkanen, Eila 2010. Nuorten hyvinvoinnin tila Itä-Suomessa. Teoksessa Leinonen, Markku (toim.) Puheenvuoroja nuorten hyvinvoinnin tilasta Itä-Suomessa. Mikkeli: Mikkelin ammattikorkeakoulu – Juvenia osaamiskeskittymä, 15-19.

Leinonen, Markku 2010. Itäsuomalaisen nuorten hyvinvointi – kokoava puheenvuoro. Teoksessa Leinonen, Markku (toim.) Puheenvuoroja nuorten hyvinvoinnin tilasta Itä-Suomessa. Mikkeli: Mikkelin ammattikorkeakoulu – Juvenia osaamiskeskittymä, 97-101.

Luhmann, Niklas 1979. Trust and Power. Two Works by Niklas Luhmann. Brisbane: John Wiley and Sons.

Luhmann, Niklas 2005. Risk: a Sociological Theory. New Brunswick, N.J.: Transaction Publishers.

Lämsä, Anna-Liisa (toim.) 2009. Mun on paha olla. Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2011. Murrosikä alkaa. WWW-dokumentti.
[Http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/kasvu_ja_kehitys/murrosian_kynnyksella/](http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/kasvu_ja_kehitys/murrosian_kynnyksella/). Luettu 5.11.2011.

Menetelmäpolkuja humanisteille 2011. Humanististen alojen opiskelijoille suunnattu verkkosivusto. Jyväskylän yliopisto. WWW-dokumentti.
[Https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja](https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja). Luettu 30.11.2011.

Misztal, Barbara 1996. Trust in Modern Societies. Padstow: Polity Press.

Mäki, Päivi, Hakulinen-Viitanen, Tuovi, Kaikkonen, Risto, Koponen, Päivikki, Ovas-kainen, Marja-Leena, Sippola, Risto, Virtanen, Suvi, Laatikainen, Tiina ja LATE-työryhmä (toim.) 2010. Lasten terveys – LATE-tutkimuksen perustulokset lasten kasvusta, kehityksestä, terveydestä, terveystottumuksista ja kasvuympäristöstä. Raportti 2/2010. Helsinki: Terveystietokeskus.

Niemelä, Pauli 1994. Näkökulmia turvallisuuteen ja turvattomuuteen. Hyvinvointikatsaus 4/1994, 7-10.

Niemelä, Pauli 2000. Turvallisuuden käsite ja tarkastelukehikko. Teoksessa Niemelä, Pauli & Lahikainen, Anja Riitta (toim.) Inhimillinen turvallisuus. Tampere: Vastapaino, 21-37.

Niemelä, Pauli 2006. Hyvinvoinnin käsite toiminnan teorian valossa. Teoksessa Niemelä, Pauli & Pursiainen, Terho (toim.) Hyvinvointi yhteiskunnallisena tavoitteena. Professori Juhani Laurinkarin juhlakirja. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia nro 62. Kuopio: Kuopion yliopisto, 67-79.

Niemelä, Pauli & Lahikainen, Anja Riitta (toim.) 2000. Inhimillinen turvallisuus. Tampere: Vastapaino.

Nugin, Raili 2008. Constructing adulthood in a world of uncertainties. Some cases of post-Communist Estonia. Young 2:2008, 185-207.

Nuorisolaki 72/2006. WWW-dokumentti.
[Http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060072](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060072). Luettu 22.7.2011.

Nuotio, Jaakko 2010. Nuorten hyvinvointi itää kaduilla ja kauppakeskuksissa. Teoksessa Leinonen, Markku (toim.) Puheenvuoroja nuorten hyvinvoinnin tilasta Itä-Suomessa. Mikkeli: Mikkelin ammattikorkeakoulu – Juvenia osaamiskeskittymä, 73-78.

Oranen, Mikko 2010. Lasten osallisuus. Verkkojulkaisu.
[Http://www.sosiaaliporssi.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/hallinto/lapsenosallisuus/#Top](http://www.sosiaaliporssi.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/hallinto/lapsenosallisuus/#Top). Päivitetty 21.12.2010. Luettu 26.7.2011.

Paavola, Auli 2008. Lasten ja nuorten elinoloja koskevat tilastot ja muut tietolähteet. Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksiä 3:2008. Sosiaali- ja terveysministeriö.

Penttinen, Pekka 2007. Nuorten oppiminen myöhäismodernissa. Teoksessa Nivala, Elina & Saastamoinen, Mikko (toim.) Nuorisokasvatuksen teoria – perusteita ja puheenvuoroja. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 73. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy, 255-275.

Perusopetuslaki 628/1998. WWW-dokumentti.
[Http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1998/19980628](http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1998/19980628). Luettu 22.7.2011.

Perustuslaki 731/1999. WWW-dokumentti.
[Http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731). Luettu 21.7.2011.

Pohjola, Kirsi 2010. Kun tietäisi, kenestä puhutaan. Teoksessa Leinonen, Markku (toim.) Puheenvuoroja nuorten hyvinvoinnin tilasta Itä-Suomessa. Mikkeli: Mikkelin ammattikorkeakoulu – Juvenia osaamiskeskittymä, 63-66.

Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma 2011. Valtioneuvoston kanslia 22.6.2011. PDF-dokumentti.
[Http://www.vn.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf332889/fi.pdf](http://www.vn.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf332889/fi.pdf). Luettu 13.10.2011.

Repo, Päivi 2009. Myös nuoret työntekijät ovat alkaneet epäillä töissä jaksamistaan. Helsingin Sanomat 21.10.2009.

Riihinen, Olavi 2002. Kyvyt, hyvinvointiteoria ja yhteiskunnalliset jaot. Teoksessa Piirainen, Timo & Saari, Juho (toim.) Yhteiskunnalliset jaot – 1990-luvun perintö? Helsinki: Gaudeamus, 179-203.

Rousu, Sirkka 2009. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laadinta kunnissa. Opas lakisääteisen suunnitelman laadintaan. Osa 2. Suunnitelman seuranta ja arviointi. LapsiARVI-julkaisuja. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Rubin, Anita 1998. The images of the future of young Finnish people. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja. Sarja D. 2/1998. Turku: Turku School of Economics and Business Administration.

Rubin, Anita 2000. Nuoren ohjenuorat. Tulevaisuusnäkökulman avaamisen merkityksestä. Teoksessa Haapala, Anu (toim.) Tulevaisuuskasvatus. Jyväskylä: PS-kustannus.

Saari, Juho 2011. Johdanto. Teoksessa Saari, Juho (toim.) Hyvinvointi. Suomalaisen yhteiskunnan perusta. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 9-29.

Saastamoinen, Mikko 2007. Notkeat rakenteet, tiheät identiteetit? Teoksessa Nivala, Elina & Saastamoinen, Mikko (toim.) Nuorisokasvatuksen teoria – perusteita ja pu-

heenvuoroja. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 73. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy, 230-254.

Sajari, Petri 2009. Eläkeuudistus vie satoja euroja kolmekymppisten eläkkeistä. Helsingin Sanomat 24.11.2009.

Seligman, Adam 1997. The Problem of Trust. Princeton: Princeton University Press.

SOTKANet 2011. Tilasto- ja indikaattoripankki. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. WWW-dokumentti. [Http://uusi.sotkanet.fi/taulukko/ln1/111/7/3A/0/](http://uusi.sotkanet.fi/taulukko/ln1/111/7/3A/0/). Luettu 25.11.2011.

Strandell, Harriet 1995. Mikä on lasten hyvinvointia? Tiedon tarpeen kartoitus. STAKES 25/1995.

Strandell, Harriet 2005. Lapset, etiikka ja vaikea osallisuus. Laadullisen sosiaalitutkimuksen eettiset kysymykset. Kutsuseminaari 2.5.2005. Stakes. Työpapereita 4/2005, 33-40.

Terveysturvalaki 1326/2010. WWW-dokumentti. [Http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326). Luettu 22.7.2011.

Tönnies, Ferdinand 2001. Community and Civil Society. (Edited by J. Harris.) Cambridge: Cambridge University Press.

Vainikka, Sanna 2009. Turvallisuutta etsimässä. Suunnannäyttäjänä kouvolaisten lapsiperheiden turvallisuuskokemukset. Kymenlaakson ammattikorkeakoulun julkaisuja. Sarja A. Oppimateriaali. Nro 22.

Vainio, Riitta 2011. Nettipoliisi toimii myös sossuna ja pappina. Helsingin Sanomat 26.10.2011, C14.

Vilmi, Ulla-Maija 2009. Näetkö nykyorvon? Kirkko & kaupunki 18.11.2009.

Vornanen, Riitta 2000. Turvallisuus elämän kysymyksenä. 13-17-vuotiaiden nuorten turvallisuus ja turvattomuuden aiheet. Kuopion yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Sosiaalitieteiden laitos. Väitöskirja.

Vornanen, Riitta 2010. Nuorten hyvinvointiin turvallisuuden näkökulma. Teoksessa Leinonen, Markku (toim.) Puheenvuoroja nuorten hyvinvoinnin tilasta Itä-Suomessa. Mikkeli: Mikkelin ammattikorkeakoulu – Juvenia osaamiskeskittämä, 51-61.

Wall, Erika & Olofsson, Anna 2008. Young people making sense of risk: how meanings of risk are materialized within the social context of everyday life. Young 4:2008, 431-448.

Ward, Paul & Meyer, Samantha 2009. Trust, Social Quality and Wellbeing: A Sociological Exegesis. Development and Society. Volume 38. Number 2. December 2009, 339-363.

Yleissopimus lapsen oikeuksista. UNICEF Suomi. PDF-dokumentti.

[Http://www.unicef.fi/files/unicef/pdf/Lasten_oik_sopimus.pdf](http://www.unicef.fi/files/unicef/pdf/Lasten_oik_sopimus.pdf). Päivitetty 28.11.2001. Luettu 10.11.2011.

Ylemmän AMK-tutkinnon metodifoorumi 2011. Virtuaaliammattikorkeakoulu.

WWW-dokumentti. [Http://www.amk.fi/opintojaksot/0709019/1193463890749.html](http://www.amk.fi/opintojaksot/0709019/1193463890749.html). Luettu 30.11.2011.

Mulla on asiaa –hankkeen kokemuksellisen hyvinvoinnin kyselylomake.**7 – 13 -vuotiaiden lasten hyvinvoinnin ja elinolojen kyselylomake**

Hei, ja tervetuloa vastaamaan kyselyyn! Hienoa, että osallistut! Tämän kyselyn tarkoitus on kysyä sinun hyvinvointiisi ja elämäsi liittyviä asioita. Näitä asioita kysytään, koska haluamme tietää, mitä lapsille kuuluu. Lasten hyvinvoinnista, elinoloista ja lapsille tärkeistä asioista on tärkeää saada tietoa esimerkiksi päätöksenteon tueksi. Kysely toteutetaan 1-7 luokkalaisille lapsille. Tämän kyselylomakkeen täyttäminen on luottamuksellista. Vastaat nimettömänä.

Nyt voit aloittaa kyselyn!**TAUSTATIEDOT****1) Missä kunnassa asut:**

☐ Enonkoski	☐ Pertunmaa
☐ Heinävesi	☐ Pieksämäki
☐ Hirvensalmi	☐ Punkaharju
☐ Joroinen	☐ Puumala
☐ Juva	☐ Rantasalmi
☐ Kangasniemi	☐ Ristiina
☐ Kerimäki	☐ Savonlinna
☐ Mikkeli	☐ Sulkava
☐ Mäntyharju	

2) Kuinka vanha olet?

☐ 6	☐ 11
☐ 7	☐ 12
☐ 8	☐ 13
☐ 9	☐ 14
☐ 10	

3) Sukupuolesi on

- ☐ Tyttö
☐ Poika

PERHE JA KOTI

4) Valitse perheesi tilannetta parhaiten kuvaava vaihtoehto seuraavista:

- ☐ Asun kotona molempien vanhempieni kanssa.
- ☐ Minulla on vain yksi vanhempi ja asun hänen kanssaan.
- ☐ Minun vanhempani asuvat erillään ja asun toisen vanhemman kanssa.
- ☐ Minun vanhempani asuvat erillään ja asun vuorotellen kummankin vanhemman kanssa.
- ☐ Asun toisen vanhempani ja hänen uuden kumppaninsa kanssa.
- ☐ En asu kummankaan vanhempani kanssa.

5) JOS vanhempasi asuvat erillään tai et asu kummankaan vanhempasi kanssa, pystytkö pitämään yhteyttä muualla asuvaan vanhempasi niin usein kuin haluat?

- ☐ Kyllä
- ☐ En, miksi? (avoin)

6) Viettävätkö kanssasi asuvat vanhempasi mielestäsi tarpeeksi aikaa kanssasi?

- ☐ Kyllä
- ☐ Ei

7) Kuinka tärkeä asia oma huone on tai olisi sinulle?

- ☐ Tärkeä
- ☐ Ei tärkeä
- ☐ En osaa sanoa

8) Kuinka monta tuntia nuket öisin?

- ☐ 6 tuntia tai vähemmän
- ☐ 7-8 tuntia
- ☐ 9-10 tuntia
- ☐ Enemmän kuin 10 tuntia

9) Saatto mielestäsi nukuttua tarpeeksi?

- ☐ Kyllä
- ☐ En

10) Kuinka usein tunnet olosi väsyneeksi?

- ☐ Lähes aina eli päivittäin
- ☐ Joskus eli useamman kerran kuukaudessa
- ☐ Harvoin

11) Kuunnellaanko mielipiteitäsi kotona?

- ☐ Aina
- ☐ Usein
- ☐ Harvoin
- ☐ Ei koskaan

Monisivuinen liite

12) Onko sinulla sellaista läheistä ihmistä, jolle voit kertoa omista asioistasi ja jotka kuuntelevat sinua (äiti, isä, sisko, veli, muut sukulaiset tai ystävät)?

- ☐ Ei yhtään
- ☐ Kyllä, 1-2 kappaletta
- ☐ Kyllä, 3 tai enemmän

13) Tunnetko olosi yleensä turvalliseksi kotona?

- ☐ Kyllä
- ☐ En

RUOKAILU

14) Kuinka usein syöt aamupalan?

- ☐ Joka päivä
- ☐ Useimmiten
- ☐ Harvoin tai en koskaan. Miksi? (avoin)

15) Kuinka usein syöt lämpimän aterian koulussa?

- ☐ Joka päivä
- ☐ Useimmiten
- ☐ Harvoin tai en koskaan. Miksi? (avoin)

16) Kuinka usein syöt lämpimän aterian kotona illalla?

- ☐ Joka päivä
- ☐ Useimmiten
- ☐ Harvoin tai en koskaan. Miksi? (avoin)

17) Kuinka usein syöt pikaruokaa tai einesruokaa (hampurilaisia, ranskalaisia, pizaa, mikropastaa ym.)?

- ☐ Joka päivä
- ☐ Melkein joka päivä
- ☐ Kerran viikossa
- ☐ Harvemmin

18) Kuinka usein juot limpparia (esim. Fanta, Jaffa, Cola-juomat) tai energiajuomia (esim. Battery, RedBull, Teho)?

- ☐ Joka päivä
- ☐ Melkein joka päivä
- ☐ Kerran viikossa
- ☐ Harvemmin

19) Kuinka usein syöt karkkia, sipsejä tai popcornia?

- ☐ Joka päivä
- ☐ Melkein joka päivä
- ☐ Kerran viikossa
- ☐ Harvemmin

KOULU

20) Onko sinulla koulussa kavereita?

- ☐ Kyllä
- ☐ Ei

21) Ovatko koulun tilat viihtyisät olla, leikkiä ja oppia?

- ☐ Kyllä
- ☐ Ei

22) Kuunnellaanko sinua ja sinun mielipiteitäsi koulussa?

- ☐ Aina
- ☐ Useimmiten
- ☐ Joskus
- ☐ Harvoin tai ei koskaan

23) Onko koulullasi tarpeeksi ulkuvälineitä, kuten keinuja, pyörimälaitteita ja kiipeilytelineitä välitunneiksi?

- ☐ Kyllä
- ☐ Ei

24) Pääsetkö terveydenhoitajan luokse niin usein kuin tarvitsisit?

- ☐ Kyllä
- ☐ En

25) Tunnetko olosi yleensä turvalliseksi koulussa?

- ☐ Kyllä
- ☐ En

26) Tunnetko olosi yleensä turvalliseksi luokassa?

- ☐ Kyllä
- ☐ En

KIUSAAMINEN

27) Kuka sinua on kiusannut? Voit valita useamman vaihtoehdon.

- ☐ Minua ei ole kiusannut kukaan
- ☐ Kaverit
- ☐ Tutut lapset ja nuoret
- ☐ Vieraat lapset ja nuoret
- ☐ Tutut aikuiset
- ☐ Vieraat aikuiset

28) JOS sinua on kiusattu, valitse ne tavat, joilla sinua on kiusattu. Voit valita useamman vaihtoehdon.

- ☐ Nimittely
- ☐ Jätetään joukon ulkopuolelle
- ☐ Leikeissä joutuu aina huonoon rooliin
- ☐ Töniminen, potkiminen tai lyöminen
- ☐ Irvistely ja huutelu
- ☐ Pilkallinen nauraminen, jos ei osaa tehdä jotain tai sanoo oman mielipiteensä
- ☐ Internetiin kirjoittelu, salavalokuvien tai -videoiden lataaminen
- ☐ Selän takana pahan puhuminen
- ☐ Jokin muu tapa, mikä? (avoin)

29) Valitse ne paikat, joissa sinua on kiusattu. Voit valita useamman vaihtoehdoista.

- ☐ Koulu
- ☐ Oma koti
- ☐ Toisen lapsen tai nuoren koti
- ☐ Harrastusryhmä
- ☐ Jokin muu paikka, mikä? (avoin)

30) Oletko itse kiusannut ketään?

- ☐ Kyllä
- ☐ En

31) Huomaavatko opettajat kiusaamisen?

- ☐ Kyllä
- ☐ Ei

32) Puuttuvatko opettajat kiusaamiseen, jos he tietävät siitä?

- ☐ Kyllä
- ☐ Joskus puuttuvat, joskus eivät
- ☐ Ei

Monisivuinen liite

33) Jos sinua kiusataan tai näet, että jotakin muuta kiusataan, kerrotko siitä opettajalle tai muulle aikuiselle?

- ☐ Kyllä
- ☐ En. Miksi et? (avoin)

VAPAA-AIKA

34) Mitä näistä asioista teet viikoittain? Voit valita useamman vaihtoehdon.

- ☐ Harrastan liikuntaa (esimerkiksi jalkapalloa, jääkiekkoa, tanssia, ratsastusta, uintia, yleisurheilua)
- ☐ Harrastan musiikkia soittamalla, laulamalla tai tekemällä itse musiikkia
- ☐ Pelaaan pelikonsoleilla tai tietokoneella
- ☐ Vietän aikaa internetissä ja chattailemalla kavereiden kanssa
- ☐ Luen kirjoja, lehtiä tai sarjakuvia
- ☐ Harrastan kädentaitoja (esimerkiksi askartelen tai rakentelen, piirrän, maalaan, neulon)
- ☐ Käyn kerhossa (esimerkiksi poikakerhot, tyttökerhot, kokkikerhot, 4H-kerhot)
- ☐ Keräilen jotakin (esimerkiksi tarroja, kortteja, keräilyhahmoja)
- ☐ Leikin yksin
- ☐ Leikin kavereiden kanssa
- ☐ Vietän aikaa kaverin kotona
- ☐ Vietän aikaa kavereiden kanssa julkisilla paikoilla (esimerkiksi nuorisotalot, ostoskeskukset ja kaupat, huoltoasemat)
- ☐ Muu, mikä? (avoin)

35) Onko sinulla mahdollisuus harrastaa sitä, mitä haluat?

- ☐ Kyllä
- ☐ Ei

36) JOS vastasit edelliseen EI, miksi et voi harrastaa sitä mitä haluat? Voit valita useamman vaihtoehdon.

- ☐ Se on liian kallista.
- ☐ Se vie liikaa aikaa.
- ☐ Sitä ei voi harrastaa paikkakunnalla missä asun.
- ☐ Vanhempani kieltävät harrastamasta.
- ☐ Muu syy, mikä? (avoin)

37) Kuinka paljon olet päivässä ulkona (esimerkiksi leikit tai pelaat pihalla, puistoissa, pelikentillä)?

- ☐ En ollenkaan
- ☐ 1 - 2 tuntia
- ☐ Yli 2 tuntia

Monisivuinen liite

38) Kuinka monta tuntia päivässä katsot televisiota, pelaat tietokoneella tai pelikonsolilla (esimerkiksi PlayStation, Nintendo Wii) YHTEENSÄ?

- ☐ Alle tunnin
- ☐ 1-2 tuntia
- ☐ 3-4 tuntia
- ☐ Enemmän
- ☐ En katso televisiota, pelaa tietokoneella tai pelikonsolilla ollenkaan

39) Rajoittavatko vanhempasi televisionkatseluun, tietokoneen käyttöön tai pelikonsolin pelaamiseen käyttämäsi aikaa?

- ☐ Kyllä
- ☐ Ei

40) Pelaatko sellaisia pelejä, joiden pelaamiseen olet oikeasti alaikäinen (esimerkiksi agentti- ja sotapelit)?

- ☐ Kyllä, usein
- ☐ Olen kokeillut joskus
- ☐ En

41) Valvovatko vanhempasi Internetin tai pelikonsolin käyttöäsi?

- ☐ Kyllä
- ☐ Ei

42) Oletko nähnyt tai kuullut internetissä tai pelaamissasi peleissä jotain sellaista, mikä on jäänyt vaivaamaan, kuten pelottamaan tai ahdistamaan, sinua?

- ☐ Kyllä
- ☐ En

43) Kuinka usein joudut olemaan tekemisissä juopuneen tai muuten päihtyneen ja sekavan ihmisen kanssa?

- ☐ En koskaan
- ☐ Päivittäin
- ☐ Viikoittain
- ☐ Harvemmin

44) Pakottavatko vanhempasi sinut harrastamaan jotain mitä et haluaisi harrastaa?

- ☐ Ei
- ☐ Kyllä. Mitä? (avoin)

45) Tunnetko olosi yleensä turvalliseksi kodin ja koulun ulkopuolella (esimerkkinä koulumatkat, puistot, kauppamatkat, harrastukset)?

- ☐ Kyllä
- ☐ En. Jos et, niin miksi? (avoin)

46) Tunnetko olosi yksinäiseksi?

- ☐ Kyllä
- ☐ Joskus
- ☐ En

47) Oletko tyytyväinen elämääsi?

- ☐ Kyllä
- ☐ En osaa sanoa
- ☐ En

48) Oletko kokeillut päihteitä?

- ☐ En
- ☐ Kyllä. Mitä? (avoin)

49) Mitkä asiat huolestuttavat sinua? Voit valita useamman kuin yhden vaihtoehdon.

- ☐ Oma tulevaisuus
- ☐ Oma terveys
- ☐ Oma turvallisuus
- ☐ Yksin jääminen ja yksinäisyys
- ☐ Koulussa pärjääminen
- ☐ Perheenjäsenten terveys ja turvallisuus
- ☐ Vanhempien välit
- ☐ Köyhyys
- ☐ Sodat
- ☐ Ympäristön roskaaminen
- ☐ Ilmaston muutos
- ☐ Maailman tilanne yleensä
- ☐ Erilaisten ihmisten syrjiminen
- ☐ Muu, mikä? (avoin)

50) Saatto käyttöösi viikkorahaa tai muuta rahaa, jota voit käyttää mihin haluat?

- ☐ Kyllä
- ☐ En

51) Mitkä kolme asiaa tekevät sinut tällä hetkellä onnelliseksi tai ovat mukavia?

1. (avoin)
2. (avoin)
3. (avoin)

Kiitos vastauksistasi! Nyt voit painaa Lähetä-nappia!